

‘Het eyland ontvlugt’

Eigenschappen van weggelopen en ontvluchte slaafgemaakten op
Curaçao tussen 1837 en 1863

Elise Bikker, s1057115

Bachelorwerkstuk Geschiedenis

Faculteit der Letteren

Björn Quanjer

22 maart 2024

Inhoudsopgave

1. Introductie	3
2. Historische context	6
3. Bronnen en methode.....	8
3.1. Wegloopregister.....	8
3.2. Slavenregisters en borderellen.....	10
3.3. Variabelen.....	11
3.3.1. Slavenregister versus wegloopregister	11
3.3.2. Wegloopregister: ontvluchtingen	13
4. Resultaten	15
4.1. Slavenregister versus wegloopregister	15
4.2. Wegloopregister: ontvluchtingen.....	18
4.2.1. Demografische eigenschappen	20
4.2.2. Jaar en jaargetijde	22
4.2.3. Leefomstandigheden.....	22
5. Discussie.....	23
5.1. Slavenregister versus wegloopregister	23
5.2. Wegloopregister: ontvluchtingen.....	25
5.2.1. Demografische eigenschappen	25
5.2.2. Jaar en jaargetijde	26
5.2.3. Leefomstandigheden.....	27
6. Conclusie	29
Bibliografie.....	31
Bijlagen	34

1. Introductie

‘De desertie onder de slaven heeft voortdurend plaats; als onvermijdelijk gevolg daarvan is ook de landbouw al meer en meer in verval geraakt. De planters bevinden zich daardoor in een benarden toestand.’¹

Zo stond in het regeringsverslag van Curaçao in 1852. Het eiland was toentertijd een kolonie van Nederland en had op dat moment een vrij grote populatie slaafgemaakten. Deze slaafgemaakten werkten onder andere in de haven en op de plantages. Dit gebeurde echter niet zonder ‘ongehoorzaamheid’. Er liepen namelijk regelmatig slaafgemaakten weg, zoals dat toen genoemd werd. Dit was reden voor de Nederlandse lokale regering om in 1837 een ‘register van weggelopen, teruggekeerde en opgevatte slaven’ aan te leggen.² Hierin konden de weglopers³ geregistreerd worden. Ook werd bijgehouden wie weer terugkwam en wie voorgoed weg wist te blijven. Op deze manier had de regering meer zicht op de slaafgemaaktenpopulatie. Daarnaast werden verschillende maatregelen ingesteld in een poging ontvluchting te verhinderen.

De afgelopen decennia is in Nederland steeds meer aandacht gekomen voor het koloniale verleden en de slavernijgeschiedenis. Nederlands historisch onderzoek focust hierbij voornamelijk op de voormalige Nederlandse koloniën. Een voorbeeld hiervan is het onderzoek van Gert Oostindie. Hij heeft vele werken geschreven over de slavernijgeschiedenis van de Nederlandse Antillen.⁴ Oostindie merkt onder andere op dat in onderzoek naar koloniale geschiedenis altijd meer aandacht geweest is voor de koloniën in Oost-Indië. Hij meent dat de West-Indische koloniën ook aandacht verdienen aangezien deze op een geheel andere wijze opgebouwd waren dan de Oost-Indische. Hij wijst hier specifiek op het onderwerp slavernij, wat lange tijd onbesproken is geweest maar een grote rol heeft gespeeld in de ontwikkeling van de Nederlandse Cariben.⁵

Een andere belangrijke auteur op dit gebied is Wim Klooster. Hij focust op de plek die Curaçao innam in de koloniale wereld. Hierbij kijkt hij onder andere naar de rol van slaafgemaakten en vrije zwarten.⁶ Zo bestond er bijvoorbeeld als gevolg van de vele manumissies (vrijlatingen) een relatief grote groep vrije ‘zwarten’ en ‘gekleurden’ op Curaçao. Toch merkt Klooster op dat zij niet eenzelfde positie of rechten hadden als (vrije) blanken. Dit kwam voort uit een hardnekkig idee dat zwarten minder waren

¹ Verslag van het beheer en den staat der koloniën over 1851 (Curaçao en onderhoorigheden) (Regeringsverslag), 1853-1854, Overheid.nl, Tweede Kamer der Staten-Generaal, inv.nr. XXXVI-13, f. 334.

² Register van weggelopen, teruggekeerde en opgevatte slaven, 1837-1863, Nationaal Archief Curaçao, Archief Koloniale Overheid (CW-WiNAC-001), inv. 3 Hoofdamtenaar Arbeidszaken, inv.nr. 8.

³ In deze paper zal de term ‘weglopers’ gebruikt worden voor hen die in het wegloopregister geregistreerd staan. Hierbij blijft de term ‘ontvlucht’ gereserveerd voor hen die permanent uit slavernij verdwijnen.

⁴ Zie bijvoorbeeld: Gert Oostindie, ‘Same old song? Perspectives on slavery and slaves in Suriname and Curaçao’, in: idem ed., *Fifty years later: Antislavery, capitalism and modernity in the Dutch orbit* (Pittsburgh 1995) 143-178; Gert Oostindie en Bert Paasman, ‘Dutch attitudes towards colonial empires, indigenous cultures, and slaves’, *Eighteenth-Century Studies* 31:3 (1998) 349-355; Gert Oostindie, ‘Slave Resistance, Colour Lines, and the Impact of the French and Haitian Revolutions in Curaçao’, in: Gert Oostindie and Wim Klooster eds., *Curaçao in the Age of Revolutions, 1795-1800* (Brill 2011) 1-22.

⁵ Gert Oostindie, *Het paradijs overzee: De ‘Nederlandse’ Cariben en Nederland* (5e druk; Leiden 2011) 27-29.

⁶ Zie: Wim Klooster, ‘Subordinate but proud: Curaçao’s free blacks and mulattoes in the eighteenth century’, *NWIG: New West Indian Guide / Nieuwe West-Indische Gids* 68:3/4 (1994) 283-300; Wim Klooster, ‘Curaçao as a transit center to the Spanish main and the French West Indies’, in: Gert Oostindie en Jessica Roitman eds., *Dutch Atlantic connections, 1680-1800: linking empires, bridging borders* (Brill 2014) 25-51.

dan blanken. Daarnaast ziet hij dat in tijden van weinig voedsel grote groepen slaafgemaakten van het eiland vluchtten.⁷

Ook Linda Rupert schreef in de afgelopen twee decennia over voormalige West-Indische koloniën. Zij legt hierbij vooral de focus op achttiende-eeuws Curaçao en haar overzeese verbinding met Tierra Firme (voormalig Spaans grondgebied aan het noorden van het Zuid-Amerikaanse vasteland). Tussen deze twee gebieden vond veel verkeer plaats. Dit bestond uit (illegaal) handelsverkeer, maar tevens uit slaafgemaakten die hun kans zagen om van Curaçao naar Tierra Firme te vluchten. Slaafgemaakten hadden in een groot gedeelte van de achttiende eeuw namelijk een kans om vrijheid en land te verkrijgen wanneer zij succesvol Spaans grondgebied bereikten.⁸ Er ontvluchtten zodanig veel slaafgemaakten via zee dat er verschillende wetten ingesteld werden om de toegang van slaafgemaakten tot de haven van Willemstad te reguleren.⁹

Het vluchten van slaafgemaakten wordt in historisch onderzoek vaak marronage genoemd, naar het Spaanse woord voor ‘weggelopen vee’. Er is al uitvoerig onderzoek gedaan naar marronage in verscheidene West-Indische koloniën. Onder andere de Caribische eilanden zijn wat dit betreft onderzoeksobject geweest. Een sleutelpublicatie hierin is een bundel uit 1986 geredigeerd door Gad Heuman.¹⁰ In deze bundel worden verscheidene Caribische eilanden en andere Amerikaanse gebieden los van elkaar besproken en daarnaast met elkaar vergeleken. Het weglopen en ontsnappen van slaafgemaakten wordt hierbij vooral behandeld als een actie van verzet tegen slaveneigenaren en tegen het slavernijsysteem in het algemeen. Toch benadrukt Heuman in zijn introductie ook dat sommige slaafgemaakten wegliepen omdat zij meer vrijheid zochten binnen slavernij en niet per se omdat zij vrijheid buiten slavernij zochten.¹¹

Naast de verscheidene redenen waarom slaafgemaakten zouden weglopen, is ook onderzoek gedaan naar de redenen waarom slaafgemaakten níet wegliepen, of na een korte periode weer terugkeerden naar waar zij vandaan kwamen. Historica Jessica Roitman schrijft in haar onderzoek betreffende de Nederlandse bovenwindse eilanden Sint-Maarten, Sint-Eustatius en Saba over verschillende redenen om te blijven, namelijk *economics*, *certainty* en *familiarity*.¹² De economische situatie van nabijgelegen eilanden kon aantrekkingskracht hebben, maar wanneer de economische toestand niet optimaal was, ook afschrikken. Verder benoemt Roitman dat mensen nooit zeker konden weten hoe de omstandigheden zouden zijn op de plek waar zij naartoe zouden besluiten te vluchten; en

⁷ Klooster, ‘Subordinate but proud’, 289-290; Klooster, ‘Curaçao as a transit center’, 47.

⁸ Linda Rupert, ‘Inter-colonial networks and revolutionary ferment in eighteenth-century Curaçao and Tierra Firme’, in: Wim Klooster and Gert Oostindie eds., *Curaçao in the Age of Revolutions, 1795-1800* (Brill 2011) 75-96, aldaar 82.

⁹ Linda Rupert, ‘Marronage, manumission and maritime trade in the early modern Caribbean’, *Slavery & Abolition* 30:3 (2009) 361-382, aldaar 369-371.

¹⁰ Gad Heuman ed., *Out of the house of bondage: Runaways, resistance and marronage in Africa and the New World* (Londen; Totowa 1986).

¹¹ Gad Heuman, ‘Introduction’, in idem ed., *Out of the house of bondage: Runaways, resistance and marronage in Africa and the New World* (Londen; Totowa 1986) 1-8, aldaar 7; Anthony McFarlane, ‘Cimarrones and palanques: runaways and resistance in colonial Colombia’, in: Gad Heuman ed., *Out of the house of bondage: Runaways, resistance and marronage in Africa and the New World* (Londen; Totowa 1986) 131-151, aldaar 147.

¹² Jessica Roitman, ‘The price you pay: choosing family, friends, and familiarity over freedom in the Leeward Islands, 1835-1863’, *Journal of Global Slavery* 1:2-3 (2016) 196-223.

dat sommigen wellicht zouden kiezen voor de zekerheid van de huidige omstandigheden. Daarnaast kon een netwerk van familie en vrienden en een vertrouwde samenleving een reden zijn om niet te vertrekken.¹³

Rondom het onderwerp marronage zijn door historici verschillende concepten ingezet. Ten eerste gebruiken veel auteurs het onderscheid tussen *petit marronage* en *grand marronage*. Dit is bedacht door historicus Gabriel Debien in 1966.¹⁴ Vanaf hun introductie tot op de dag van vandaag worden deze concepten ingezet door historici. De specifieke definities van deze begrippen lopen soms wat uiteen, omdat auteurs het toespitsen op hun eigen onderzoeksgebied; maar de meest gebruikte definitie is als volgt. *Petit marronage* wordt vooral gezien als het weglopen van slaafgemaakten zonder de intentie om definitief weg te blijven. Dit omvat vooral gevallen waar slaafgemaakten familie of vrienden opzochten voor hooguit een paar dagen. Bij *grand marronage* daarentegen hebben slaafgemaakten wel degelijk de intentie om definitief weg te blijven. Groepen van *marrons* konden in grotere koloniën hele *maroon communities* creëren.¹⁵ Uiteraard blijft het lastig om de intentie van slaafgemaakten in te schatten aan de hand van bronnen die hoofdzakelijk opgesteld zijn door slaveneigenaren en koloniale instellingen.

Een vorm van *grand marronage* is *maritime marronage*. Deze term is bedacht door historicus Neville Hall in 1985. Hij schreef over de Deense Caribische eilanden en concludeerde dat *grand marronage* op de kleine Caribische eilanden bijna uitsluitend mogelijk was door overzee te gaan. Deze kleine eilanden boden namelijk niet genoeg mogelijkheid om voor langere tijd verborgen te blijven op het eiland zelf. De enige uitkomst om aan slavernij te ontsnappen was dan *maritime marronage*.¹⁶ Slaafgemaakten vonden hierbij allerlei manieren om van het ene eiland naar een ander eiland of naar het vasteland te vluchten. Deze term is sindsdien ingezet in onderzoek naar marronage op de bredere Caribische eilanden, waaronder Curaçao.¹⁷

Hoewel de termen breed gebruikt worden, ontbreekt er consensus over het gebruik van de termen *petit-* en *grand marronage*. Sommige historici menen dat de termen te veel vanuit het koloniale perspectief kijken. Zoals Viola Müller het verwoordt: '[The use of this terminology] obscures the original intentions of the people fleeing, shifts the focus away from what happened after they absconded, and ranks the outcome of slave flight as resistance.'¹⁸ Ook historica Sylviane Diouf vindt de termen niet toereikend. Daarom stelt zij het concept van een *maroon landscape* voor. Hierbij wordt onderscheid gemaakt tussen *borderlands* en *hinterlands*. Waar *borderland maroons* dicht bij de plek (vaak plantage)

¹³ Roitman, 'The price you pay', 198, 216-217, 221.

¹⁴ Gabriel Debien, 'Le marronage aux Antilles Françaises au XVIIIe siècle', *Caribbean Studies* 6:3 (1966) 3-43, aldaar 3-4.

¹⁵ Sylviane Diouf, *Slavery's exiles: the story of the American Maroons* (New York; Londen 2014) 4; Jerome Handler, 'Escaping slavery in a Caribbean plantation society: marronage in Barbados, 1650s-1830s', *NWIG: New West Indian Guide / Nieuwe West-Indische Gids* 71:3/4 (1997) 183-225, aldaar 189.

¹⁶ Neville Hall, 'Maritime maroons: 'grand marronage' from the Danish West Indies', *The William and Mary Quarterly* 42:4 (1985) 476-498, aldaar 481-482.

¹⁷ Zoals door: Theresa Singleton en Jane Landers, 'Maritime marronage: archaeological, anthropological, and historical approaches', *Slavery & Abolition* 42:3 (2021) 419-427; Rupert, 'Marronage, manumission and maritime trade'.

¹⁸ Viola Franziska Müller, 'Runaway slaves in antebellum Baltimore: An urban form of marronage?', *International Review of Social History* 65:S28 (2020) 169-195, aldaar 173-174.

blijven waar zij vandaan zijn weggelopen, zoeken *hinterland maroons* een plek die verder weg is. Diouf nuanceert daarbij dat slaafgemaakten kunnen wisselen tussen deze twee varianten.¹⁹ Ondanks de kritiek van Müller en Diouf op de termen *petit-* en *grand marronage*, zullen ze in deze paper gebruikt worden, aangezien ze wel degelijk de intentie van slaafgemaakten verduidelijken. Daarnaast biedt het gebruikte bronnenmateriaal onvoldoende informatie om te kunnen differentiëren tussen *borderland-* en *hinterland maroons*.

Dit onderzoek focust op weggelopen slaafgemaakten op Curaçao in de periode 1837-1863. Het beperkte oppervlak van Curaçao zorgde ervoor dat er weinig plekken op het eiland zelf waren waar slaafgemaakten zich voor langere tijd verborgen konden houden. Dit betekent dat er vanaf Curaçao voornamelijk sprake was van *maritime marronage*. Daarnaast biedt Curaçao een unieke blik op het gedrag van slaafgemaakten, aangezien er een uitgebreid weglööpregister is bijgehouden. Met behulp van dit weglööpregister wordt onderzocht op welke wijze verklaard kan worden dat sommige slaafgemaakten op Curaçao tussen 1837 en 1863 ervoor kozen om weg te lopen of een vluchtpoging te doen, terwijl anderen dit niet deden. Zijn er specifieke eigenschappen die slaafgemaakten hadden die veel in het weglööpregister terugkomen? Zeggen deze eigenschappen iets over de aanleidingen en intenties die slaafgemaakten hadden om weg te lopen? Werden zij die weer terugkeerden in slavernij betrappt en gedwongen teruggebracht naar hun eigenaar, of keerden zij vrijwillig terug? Zijn er specifieke eigenschappen die iets zeggen over de verschillen tussen de slaafgemaakten die kozen voor *petit marronage* en zij die kozen voor *grand marronage*?

2. Historische context

Curaçao werd in 1634, tijdens de Tachtigjarige oorlog, door Nederland als kolonie gewonnen op de Spanjaarden.²⁰ Waar andere koloniale grootmachten de waarde van het eiland niet inzagen, zag de West-Indische Compagnie (WIC) de voordelen van haar locatie en haar uitzonderlijke natuurlijke haven.²¹ Curaçao fungeerde als een uitstekende militaire basis aangezien het dicht bij de kust lag. Met het einde van de Tachtigjarige oorlog, in 1648, kwam ook het einde aan de militair strategische functie van het eiland.²² Hiervoor kwam handel met de Spaanse, Franse en Engelse koloniën in de plaats. Vanaf de late 1650s kwam de legale – en de illegale – handel op.²³ Het eiland produceerde zelf geen waardevolle goederen, hierom bestond de handel uit geïmporteerde waren, of mensen.²⁴

Rond 1656 kwamen de eerste schepen met Afrikaanse slaafgemaakten naar Curaçao. Het eiland fungeerde een aantal decennia als de grootste doorvoerhaven in de inter-Amerikaanse slavenhandel.

¹⁹ Diouf, *Slavery's exiles*, 5.

²⁰ Klooster, 'Curaçao as a transit center', 25.

²¹ Oostindie, 'Slave resistance, colour lines', 3.

²² Han Jordaen, *Slavernij & vrijheid op Curaçao: de dynamiek van een achttiende-eeuws Atlantisch handelsknooppunt* (Zutphen 2013) 25.

²³ Klooster, 'Curaçao as a transit center', 25; Linda Rupert, 'Contraband trade and the shaping of colonial societies in Curaçao and Tierra Firme', *Itinerario* 30:3 (2006) 35-54, aldaar 37.

²⁴ Rupert, 'Marronage, manumission and maritime trade', 362.

Tussen 1656 en 1730 zijn er ongeveer 70.000 slaafgemaakten van Afrika naar Curaçao vervoerd. De meeste hiervan werden vervolgens naar de Spaanse koloniën verscheept. Zij die niet geschikt leken voor de Spaanse koloniën bleven op Curaçao.²⁵ Vanaf de jaren tien van de achttiende eeuw werden slaafgemaakten niet meer goed verkocht op Curaçao; om deze reden werden de meeste slaafgemaakten voortaan vanuit Afrika naar Suriname gebracht.²⁶

De slaafgemaakten vormden een groot deel van de populatie van Curaçao. In 1837 waren er ongeveer 4500 slaafgemaakten; op een totale populatie van 13.000 personen. In 1863 was dit aantal opgelopen tot bijna 5500. Dit op een totale populatie van 19.000. Ongeveer een derde van de bevolking leefde dus in slavernij. Deze slaafgemaakten werkten op allerlei verschillende plekken in de samenleving. De precieze aantallen zijn onbekend, maar Renkema schat in dat meer dan de helft van de slaafgemaakten in de buitendistricten verbleef, de rest (waarschijnlijk tenminste een derde) verbleef in de Willemstad.²⁷ In de stad was voornamelijk in de haven veel werk, zo bestond een groot gedeelte van de matrozen en havenwerkers uit slaafgemaakten.²⁸ Daarnaast waren vooral meisjes en vrouwen als huisbedienden werkzaam in de stad.²⁹ Buiten de stad werkten vele slaafgemaakten op de plantages.

Curaçao was, in tegenstelling tot Suriname, geen plantagekolonie op de manier waarop historici dat vaak definiëren. De aanwezige plantages op het eiland werden niet gebruikt voor export maar voor voedselproductie voor de eigen bevolking. Het product dat het meest verbouwd werd, was mais. Deze mais diende als voedsel voor de slaafgemaakten en een groot gedeelte van de vrije bevolking, en als voer voor het vee. Naast mais werden bonen en pinda's verbouwd en vond er zoutwinning plaats. Zowel mannelijke als vrouwelijke slaafgemaakten werkten op de plantages en zij voerden grotendeels dezelfde taken uit.³⁰

Het bestaan van zoiets als een wegloupregister is bewijs dat slaafgemaakten 'wegliepen', zoals dat toen genoemd werd. Zoals eerder besproken wordt door historici vaak onderscheid gemaakt tussen *petit-* en *grand marronage*. Het verschil hiertussen wordt meestal gevat als de intentie om voorgoed weg te blijven of niet. Op basis van het wegloupregister kan gesteld worden dat er ook op Curaçao slaafgemaakten waren die streefden naar wat historici tegenwoordig *petit marronage* noemen. Er staat namelijk bij sommige registraties vermeld dat de slaafgemaakte 'vanzelfs' is teruggekeerd. Dit betekent echter niet dat zij maar een korte tijd wegbleven. Uit de registraties waar bij staat wanneer een slaafgemaakte weer terugkeerde, komt naar voren dat de periode dat een slaafgemaakte weg was van de eigenaar gemiddeld ongeveer drie maanden duurde.

Veel mogelijkheden voor *grand marronage* bestonden er niet op Curaçao. Het eiland werd immers voor het grootste gedeelte gebruikt voor landbouw en in een maisveld kon een slaafgemaakte

²⁵ Klooster, 'Curaçao as a transit center', 27-28.

²⁶ Ibidem, 36.

²⁷ Willem Renkema, *Het Curaçaose plantagebedrijf in de negentiende eeuw* (Zutphen 1981) 121-122, 336-337.

²⁸ Klooster, 'Curaçao as a transit center', 44; Rupert, 'Marronage, manumission and maritime trade', 367.

²⁹ Oostindie, *Het paradijs overzee*, 33; Renkema, *Het Curaçaose plantagebedrijf*, 126.

³⁰ Renkema, *Het Curaçaose plantagebedrijf*, 26, 113, 115.

zich niet langer dan een paar maanden ongezien ophouden.³¹ Een betere optie voor slaafgemaakten was om te proberen zich in Willemstad te mengen tussen de vrije ‘zwarte’ en ‘gekleurde’ bevolking.³² Deze bevolking bestond voornamelijk uit gemanumitteerde slaafgemaakten en hun afstammelingen.³³ Om te bewijzen dat zij vrij waren droegen veel vrijgelaten een vrijbrief met zich mee. Volgens Jordaan was het echter ‘zolang een persoon niet door iemand als slaaf werd geclaimd of gedwongen was zijn vrijheid te bewijzen [...] goed mogelijk om zonder vrijbrief te leven.’³⁴ Ditzelfde zal voor weggelopen slaafgemaakten hebben gegolden. Zij konden daarentegen als zij gezien werden vrij gemakkelijk weer ‘geclaimd’ worden en gedwongen naar hun eigenaar teruggebracht worden. Wanneer weggelopen slaafgemaakten zich in de stad wilden verbergen hadden zij waarschijnlijk de beste kans in de zogenaamde ‘overzijde’ of *otrobanda* van Willemstad; aangezien hier procentueel gezien de meeste vrije zwarten woonden.³⁵ In het weglööpregister staan twee registraties waarbij expliciet vermeld wordt dat de eigenaar vermoedt dat de slaafgemaakte zich in de Overzijde ophoudt.

De beste mogelijkheid om te ontsnappen uit slavernij was op Curaçao dus door het eiland te verlaten: *maritime marronage*. Dit gebeurde door op schepen mee te liften; door als matroos het schip te verlaten in het buitenland; of, wat het meeste gebeurde, door een boot(je) te stelen en zelf de oversteek te maken.³⁶ Zo staat in het regeringsverslag van 1854 vermeld: ‘Ook te Curacao hebben [...] nu en dan slaven het eiland heimelijk verlaten met booten, die zij van de schepen los sneden of op eene andere wijze magtig werden.’³⁷ In het weglööpregister staan dan ook vaak vermeldingen van vermoedens dat slaafgemaakten met een kano/boot/pont/schoener het eiland ontvlucht waren. In meer dan twee derde van die gevallen wordt ook een specifiek vaartuig genoemd, omdat een schip recent vertrokken was, of een boot tegelijkertijd met de slaafgemaakten was verdwenen.³⁸ De meest gebruikte vluchtroute was die naar de vaste kust, het huidige Venezuela, een kleine zeventig kilometer ten zuiden van Curaçao.³⁹

3. Bronnen en methode

3.1. Weglööpregister

Om de eigenschappen van weggelopen slaafgemaakten te onderzoeken wordt allereerst gebruik gemaakt van het weglööpregister dat tussen 1837 en 1863 is bijgehouden door het lokale bestuur op Curaçao.⁴⁰ Deze bron bevat veel informatie over individuele kenmerken die inzichten bieden over waarom

³¹ Jordaan, *Slavernij & vrijheid op Curaçao*, 95.

³² Gerald Mullin, *Flight and rebellion: slave resistance in eighteenth century Virginia* (New York 1972).

³³ Allison Blakely, ‘Historical ties among Suriname, the Netherlands Antilles, Aruba, and the Netherlands’, *Callaloo* 21:3 (1998) 472-478, aldaar 475.

³⁴ Jordaan, *Slavernij & vrijheid op Curaçao*, 95.

³⁵ Bevolkingsstaten van Curaçao alsmede naamlijsten van plantages, tuinen en hun eigenaars, opgemaakt door de wijk- en districtmeesters, 1838-1845, Nationaal Archief Den Haag, Archieven van Curaçao, Bonaire en Aruba na 1828, 1.05.12.02, inv.nr. 172.

³⁶ Rupert, ‘Inter-colonial networks’, 83.

³⁷ Verslag van het beheer en den staat der kolonien over 1854, wat de West-Indien en de Kust van Guinea betreft (Verslag wegens Curaçao en onderhoorigheden), 1855-1856, Overheid.nl, Tweede Kamer der Staten-Generaal, inv.nr. CV-20, f. 855.

³⁸ In 56 gevallen werd een vaartuig genoemd; hierbij werd 39 keer ook een specifiek vaartuig of de eigenaar van het vaartuig vermeld.

³⁹ Jordaan, *Slavernij & vrijheid op Curaçao*, 101.

⁴⁰ Ongepubliceerde dataset van weglööpregisters Curaçao (1837-1863).

slaafgemaakten wegliepen en waarom sommigen weer terugkwamen. Het weglööpregister is recent gedigitaliseerd maar nog niet openbaar gemaakt. Voor dit onderzoek is echter wel toegang verkregen tot de database. Het register bevat in totaal 1613 registraties van een weggelopen slaafgemaakte. Van sommige slaafgemaakten staan meerdere registraties op verschillende momenten genoteerd. Eén persoon komt zelfs veertienmaal terug in het register.

Het is belangrijk om te benoemen dat in het register enkel de gevallen genoteerd staan waarin de eigenaar het nodig achtte een slaafgemaakte als weggelopen te laten registreren. De kans is groot, dat wanneer een slaafgemaakte binnen enkele dagen terugkeerde de weglööpactie niet in het weglööpregister is opgenomen. Uit een aantal registraties waar de ‘weglööpdatum’ naast de registratiedatum is genoteerd blijkt namelijk dat er soms enkele dagen tot wel maanden verstreken voordat een eigenaar een weggelopen slaafgemaakte registreerde. Daarnaast staat er in het regeringsverslag van 1855:

Genoemde ambtenaar voegt bij de inzending van die staten de bemerking, dat hij alle reden heeft om te gelooven dat er meer slaven ontvlugt zijn dan worden opgegeven, en dat de schuld van de nalatigheid in het opgeven der ontvlugtingen enkel moet worden geweten aan de eigenaars, die de hoop blijven voeden, dat de vlugtelingen nog zullen terugkeeren en dat zij dus ook voor die slaven nog schadeloosstelling zullen bekomen.⁴¹

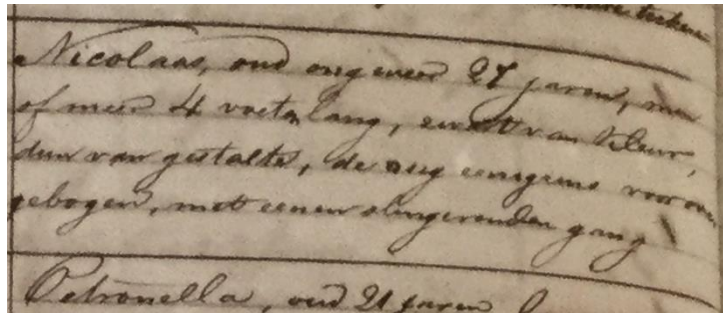
Verderop in het verslag wordt benoemd dat men vermoedt dat er in vergelijking met het geregistreerde aantal ‘wel een dubbel aantal is ontvlugt’.⁴²

In het weglööpregister werden de volgende gegevens standaard opgenomen: datum van registratie; naam van eigenaar; naam en signalement van slaafgemaakte; datum waarop de slaafgemaakte bij de eigenaar terugkeerde; en woonplaats. Bij het signalement van de slaafgemaakte kon de leeftijd en het geslacht worden genoemd en een aantal fysieke eigenschappen zoals geschatte lengte, huidskleur en haarkleur (zie figuur 1). In enkele gevallen werd ook de naam van de moeder genoemd. Helaas is in vele gevallen het signalement beperkt en mist informatie over leeftijd en/of geslacht. In de voorlaatste kolom werd vaak vermeld of de slaafgemaakte uit eigen beweging terugkeerde of was ‘opgevat’ en dus onder dwang teruggebracht werd. In meer dan 600 van de 1613 registraties staat niet vermeld of de slaafgemaakte weer is teruggekomen of vermoedelijk het eiland ontvlucht is. In 987 gevallen staat dus wel een ‘uitkomst’ vermeld. Deze registratie is erg waardevol, aangezien de onderzoeken naar weggelopen slaafgemaakten voorheen meestal gebaseerd werden op krantenadvertenties en die bron meestal geen informatie geeft over de uitkomst van een weglööppoging. Met hulp van het weglööpregister kan gemakkelijker onderscheid gemaakt worden tussen *petit-* en *grand marronage*.

⁴¹ Verslag van het beheer en den staat der koloniën over 1855 (Curaçao en onderhoorigheden) (Regeringsverslag), 1857-1858, Overheid.nl, Tweede Kamer der Staten-Generaal, inv.nr. LXVIII-29, f. 520³.

⁴² Ibidem.

Figuur 1: voorbeeld van signalement slaafgemaakte: ‘Nicolaas, oud ongeveer 27 jaren, min of meer 4 voeten lang, zwart van kleur, dun van gestalte, de rug eenigzins voorover gebogen, met eenen slingerenden gang’.

Bron: Register van weggelopen, teruggekeerde en opgevatte slaven, 1837-1863, Nationaal Archief Curaçao, Archief Koloniale Overheid (CW-WiNAC-001), inv. 3 Hoofdamtenaar Arbeidszaken, inv.nr. 8.

3.2. Slavenregisters en borderellen

De uit het wegloupregister verkregen informatie is in een database gezet en aangevuld met informatie uit de slavenregisters.⁴³ De slavenregisters van Curaçao werden bijgehouden vanaf 1839 tot aan de emancipatie in 1863. Deze registers omvatten gegevens van alle slaafgemaakten die tussen die jaren in bezit waren van Curaçaose eigenaren. Dit waren iets meer dan 13.000 mensen. Van deze slaafgemaakten is onder andere de naam, het geslacht, het geboortjaar, de eigenaar en de naam van de moeder geregistreerd. Naast deze slavenregisters konden eigenaren voor de emancipatie in 1863 aangeven welke slaafgemaakten zij in bezit hadden.⁴⁴ Op basis van deze borderellen kregen de eigenaren, na een zorgvuldige controle, een vergoeding voor elke geëmancipeerde slaafgemaakte. Bij deze controle bleek soms dat opgegeven slaafgemaakten niet aanwezig waren, aangezien zij overleden, verkocht of ontvlucht waren. De informatie uit de slavenregisters en de borderellen is samengevoegd tot één database.⁴⁵

Door gegevens als de naam, leeftijd, naam van de moeder en naam van de eigenaar in de wegloupregisters te vergelijken met die in de slavenregisters konden koppelingen gemaakt worden. Op deze manier is duidelijk geworden welke personen uit het slavenregister ook in het wegloupregister staan. Het grootste gedeelte van de koppelingen is gemaakt met behulp van een algoritme dat de naam, leeftijd en eigenaar vergeleek, en is daarna handmatig aangevuld.⁴⁶ Bij 100 van de 1613 registraties in het wegloupregister is de koppeling (nog) niet geslaagd.⁴⁷ Waar deze koppelingen wel gemaakt zijn, kon de informatie in het wegloupregister, over bijvoorbeeld geslacht en leeftijd aangevuld worden met

⁴³ Slavenregisters, 1839-1863, Nationaal Archief Curaçao, Archief Koloniale Overheid (CW-WiNAC-001), inv. 3 Hoofdamtenaar Arbeidszaken, inv.nrs. 53-60.

⁴⁴ Privé-slaven Curaçao: eigenaren A-Z, Nationaal Archief Den Haag, Algemene Rekenkamer Comptabel beheer, 2.02.09.08, inv.nrs. 238-245.

⁴⁵ Coen van Galen, Björn Quanjer, Matthijs Kraijo, Els Langenfeld, Matthias Rosenbaum-Feldbrügge, Rick Mourits, Thunnis van Oort en Jan Kok, ‘Curaçao Slave register Dataset Version 1.0’, ISSH Dataverse, <https://datasets.iisg.amsterdam/>, <https://hdl.handle.net/10622/1OV0RM> (2023).

⁴⁶ 1129 koppelingen zijn gemaakt door een algoritme; 309 door een student-assistent en 66 door de auteur van deze scriptie.

⁴⁷ Deze personen lijken niet sterk afwijkende karakteristieken te hebben ten opzichte van de personen die wel gekoppeld zijn.

behulp van de gegevens uit het slavenregister. Naast de koppelingen tussen wegloopregister en slavenregister zijn evenzeer koppelingen binnen het slavenregister gemaakt. Op basis van de naam van een slaafgemaakte, de eigenaar, en naam en leeftijd van de moeder, zijn door een algoritme zo veel mogelijk moeders aan hun kinderen gekoppeld.

Zoals eerder genoemd staat in vele gevallen in het wegloopregister niet vermeld of de geregistreerde slaafgemaakte ooit is teruggekomen of niet. In sommige van deze gevallen is bij het controleren van de borderellen opgemerkt dat de slaafgemaakte niet aanwezig was omdat deze voortvluchtig was. Door deze informatie toe te voegen aan de database van het wegloopregister kan er meer gezegd worden over het resultaat van de wegloopregistratie. Bovendien kan gesteld worden dat een slaafgemaakte ooit weer teruggekomen is als een paar jaar later een nieuwe registratie van weglopen van dezelfde slaafgemaakte gevonden wordt.⁴⁸

Naast deze verscheidene registers is er gebruik gemaakt van een lijst die Renkema in 1981 heeft opgesteld.⁴⁹ Hij heeft op basis van archiefmateriaal van alle in 1842 aanwezige plantages en tuinen geregistreerd hoe zij heetten en in welk district zij lagen. Met behulp van deze lijst kan de informatie over de woonplaats in het wegloopregister aangevuld worden met het district waar dit zich bevond en kan met meer zekerheid gezegd worden of de slaafgemaakte in de stad of op een plantage, tuin of savaan woonde. Volgens Renkema wisselde de precieze definitie van deze begrippen regelmatig, maar hanteerde men over het algemeen wel een grootcriterium. De term plantage werd gereserveerd voor grotere terreinen, kleinere stukken grond werden tuin genoemd en nog kleinere stukjes grond, waarop meestal geen (stenen) gebouwen stonden, heetten savaan.⁵⁰

3.3. Variabelen

3.3.1. Slavenregister versus wegloopregister

Om meer inzicht te krijgen in welke slaafgemaakten wegliepen, wordt allereerst een vergelijking gemaakt tussen gegevens uit het slavenregister en die uit het wegloopregister. Welke eigenschappen hebben de slaafgemaakten die besluiten hun eigenaar te verlaten, al dan niet permanent; ten opzichte van de grotere slaafgemaaktenpopulatie? Om hier een antwoord op te vinden wordt onder andere gebruik gemaakt van een logistische regressieanalyse.⁵¹ Aangezien vele van de variabelen niet vast te stellen zijn over een langere periode (de leeftijd bijvoorbeeld zal niet hetzelfde blijven) is ervoor gekozen om de jaren 1841 en 1857 als steekproef te nemen. Deze jaren liggen respectievelijk aan het begin en het eind van de onderzochte periode en geven een zo representatief mogelijk beeld van de gehele periode. De onafhankelijke variabele is hierbij of een persoon in het jaar 1841 en/of 1857 in het wegloopregister is

⁴⁸ In 959 van de 1613 gevallen staat er niets over de uitkomst vermeld in het wegloopregister. In 194 gevallen kan op basis van een latere registratie worden gesteld dat een slaafgemaakte teruggekomen is. Bij 124 personen is door de borderellen bekend dat zij het eiland zijn ontvlucht. In deze borderellen staan tevens 78 personen als ontvlucht geregistreerd die niet in het wegloopregister te vinden zijn en waarschijnlijk nooit door hun eigenaar als zodanig zijn opgegeven.

⁴⁹ Renkema, *Het Curaçaose plantagebedrijf*, 327-331.

⁵⁰ Ibidem, 20.

⁵¹ Inge Sieben en Liesbeth Linssen, *Logistische regressie analyse: een handleiding* (2009).

opgenomen of niet. Hierbij zijn de personen uit het wegloopregister bij wie het niet gelukt is om een koppeling te maken met het slavenregister buiten beschouwing gelaten. De volgende variabelen zijn opgenomen als afhankelijke variabelen: geslacht; leeftijd; aanwezigheid van de moeder; aantal (voormalige) eigenaren; en aantal medeslaafgemaakten. Om een logistische regressie uit te kunnen voeren in SPSS, zijn de numerieke variabelen bijeengevoegd tot categorieën.

In vele gebieden blijkt dat voornamelijk mannelijke slaafgemaakten weglieden.⁵² Door het geslacht in de analyse op te nemen wordt duidelijk of dit ook op Curaçao het geval was. In bijna alle gevallen is het geslacht in de slavenregisters genoteerd.⁵³ In de meeste gevallen is het geboortjaar vermeld en op basis hiervan is de leeftijd berekend. Hier is gekozen voor categorieën aan de hand van wat op de plantages gezien werd als productieve leeftijd. Het werk dat een slaafgemaakte moest uitvoeren zou namelijk een groot deel van de reden kunnen zijn dat iemand besloot weg te lopen. Kinderen van 0-11 jaar hoefden over het algemeen niet te werken. Bij slaafgemaakten in de leeftijd van 12-17 werden volgens Renkema in de borderellen vaak wel beroepsaanduidingen vermeld. Zodra de leeftijd van 18 jaar bereikt was, werden de slaafgemaakten gezien als volwassen werkkraft. Volgens Renkema werd iemand tot 50 jaar als ‘werkbaar slaaf’ beschouwd. Ten behoeve van de analyse is deze groep in de regressie in tweeën gesplitst; 18-34 en 35-49 jaar. Hoewel men in de leeftijd 50-59 over het algemeen geen ‘werkbaar slaaf’ meer was, blijkt dat ook zij vaak nog werkzaamheden verrichtten, ofschoon vaak wel lichter werk.⁵⁴ De laatste leeftijdscategorie is 60+, deze bevat ook iemand van 99 jaar oud.

Ook de aanwezigheid van de moeder is opgenomen als variabele. Dit zegt namelijk iets over de familiebanden die een slaafgemaakte had. Wanneer een slaafgemaakte sterke familiebanden had op diens verblijfplaats kon dit een reden zijn om daar te blijven. Vele koppelingen tussen moeder en kind zijn reeds beschikbaar, maar er ontbreken ook nog een aanzienlijk aantal. In meer dan de helft van de gevallen in 1857 is er geen koppeling tussen moeder en kind, dit betekent dat het ‘onbekend’ is of de moeder aanwezig is. Voor 1841 is het in ruim 90% van de gevallen onbekend wie de moeder is.⁵⁵ Indien een slaafgemaakte en diens moeder ingeschreven staan onder dezelfde eigenaar staat deze gemarkeerd als ‘moeder aanwezig’. Is dit niet het geval dan is de ‘moeder afwezig’. Dit zou kunnen betekenen dat de moeder niet meer leeft; dat zij onder een andere eigenaar ingeschreven staat; of dat zij buiten slavernij leeft. Helaas werd vaak niet nauwkeurig vastgelegd waar een slaafgemaakte precies werkte; het zou dus kunnen dat een moeder en kind die wel onder dezelfde eigenaar ingeschreven staan elkaar niet (regelmatig) zagen. Toch is de kans veel groter dat moeder en kind elkaar geregeld tegenkwamen als ze

⁵² Heuman, ‘Introduction’, 6.

⁵³ Van drie personen uit 1841 is het geslacht onbekend. Van alle slaafgemaakten die in 1857 in de slavenregisters geregistreerd stonden, is het geslacht vermeld.

⁵⁴ Renkema, *Het Curaçaose plantagebedrijf*, 125-127.

⁵⁵ Voor 1857 zijn 2897 van de 7622 slaafgemaakten gekoppeld met de moeder. Voor 1841 zijn dit 624 van de 7115 slaafgemaakten.

onder dezelfde eigenaar ingeschreven stonden dan als zij onder verschillende eigenaren ingeschreven staan.

Voor het bepalen van het aantal (voormalige) eigenaren is gebruik gemaakt van het aantal registraties van eigenaarwissel van de slaafgemaakte in het slavenregister. Kanttekening hierbij is dat het slavenregister pas sinds 1839 bestond en dus pas vanaf 1839 de eigenaren werden bijgehouden. Van alle slaafgemaakten die vóór 1839 zijn geboren valt logischerwijs enkel een minimaal aantal eigenaren vast te stellen. Het aantal eigenaren van een slaafgemaakte kan ons iets vertellen over de band die zij of hij had met de leefomgeving en de medeslaafgemaakten. Wanneer een slaafgemaakte ieder jaar werd doorverkocht zal diegene waarschijnlijk weinig hebben gehad wat hem of haar aan een bepaalde locatie bond.

Het aantal medeslaafgemaakten is relevant aangezien dit een beeld kan scheppen van de omstandigheden waarin een slaafgemaakte leefde. Dit aantal is gebaseerd op het aantal slaafgemaakten dat in het jaar van weglopen op naam van de eigenaar in het slavenregister stond ingeschreven. Helaas is er voor de jaren 1837 en 1838 geen aantal medeslaafgemaakten vast te stellen, aangezien het slavenregister in die jaren nog niet werd bijgehouden. De categorie 0-14 is gekozen omdat het daarbij om een zodanig klein aantal gaat, dat de eigenaar waarschijnlijk meer zicht had op ‘zijn’ of ‘haar’ slaafgemaakten. Bij een aantal van 15-49 was dit waarschijnlijk minder het geval. Wanneer een eigenaar 50-99 slaafgemaakten had, is dit een zodanig groot aantal dat één slaafgemaakte meer of minder wellicht minder verschil maakte. Bij aantallen van meer dan 100 is het aannemelijk dat de meeste slaafgemaakten opgingen in de menigte. Daarnaast was het mogelijk het geval dat de leefomstandigheden van kleinere groepen slaafgemaakten over het algemeen beter waren.⁵⁶ Ook voor deze variabele geldt dat er niet met zekerheid te zeggen is of een slaafgemaakte van een eigenaar met honderd slaafgemaakten daadwerkelijk in de buurt van deze honderd mensen werkte. Het zou kunnen dat iemand zonder zijn of haar medeslaafgemaakten naar de stad gestuurd was om daar te werken. Toch zal in de meeste gevallen gelden dat het overgrote deel van de slaafgemaakten van een eigenaar op dezelfde plek werkte en woonde.

3.3.2. Weglooppregister: ontvluchtingen

Nadat bepaald is welke slaafgemaakten überhaupt weglieden wordt het verschil tussen *petit-* en *grand marronage* onderzocht. Om te bepalen welke eigenschappen of omstandigheden invloed hadden op het al dan niet terugkeren van weggelopen slaafgemaakten wordt tevens gebruik gemaakt van een logistische regressie. Als afhankelijke variabele in de logistische regressie is de ‘uitkomst’ van het weglopen genomen. Zoals eerder genoemd is hier als basis het resultaat genomen uit het weglooppregister; aangevuld met gegevens uit het slavenregister. Hierbij zijn alle gevallen waarbij de slaafgemaakte ofwel in het weglooppregister ofwel in de borderellen gemeld staat als ‘het eyland

⁵⁶ Renkema, *Het Curaçaose plantagebedrijf*, 131.

ontvlugt' gemarkeerd als ontvluchting. Van deze mensen kan met zekerheid gezegd worden dat zij *grand marronage* voor ogen hadden. Alle andere gevallen, dus waar de slaafgemaakte (vrijwillig) terugkeerde, of waar de uitkomst onbekend is, zijn gemarkeerd als 'geen ontvluchting'. Een groot gedeelte van deze groep zal *petit marronage* als doel hebben gehad. De volgende variabelen zijn opgenomen als onafhankelijke variabelen: geslacht; leeftijd; jaar; maand; aantal (voormalige) eigenaren; aantal medeslaafgemaakten; groepsgrootte; en locatie.

Het geslacht is in de meeste gevallen uit het slavenregister gehaald. Als het geslacht daarin niet vermeld werd, is dat bepaald op basis van de naam van de slaafgemaakte. In een klein aantal gevallen bleef het geslacht onbekend.⁵⁷ De leeftijd is berekend op basis van het geboortjaar uit het slavenregister; en het weglloopjaar. In het overgrote deel van de gevallen stond het jaar van weglopen niet gespecificeerd, en is het jaar van registratie gebruikt. Aangezien het onnodig werd geacht het weglloopjaar op te nemen, is de kans namelijk groot dat dit hetzelfde jaar betreft. De leeftijd is op dezelfde manier gecategoriseerd als hierboven. De jongste personen die in het weglloopregister staan zijn nog geen jaar oud, de oudste is 80 jaar.

Indien deze specifiek vermeld staan, zijn het jaar en de maand van weglopen overgenomen. Indien deze niet specifiek vermeld staan, zijn het jaar en de maand van registratie gebruikt. Van 21 registraties is duidelijk dat het jaar van weglopen niet overeenkomt met de registratiedatum, maar is de maand van weglopen niet opgeschreven. Deze onbekende maanden zijn daarom buiten de regressie gelaten. Voor het jaar zijn vier categorieën gekozen (1837-1841, 1842-1854, 1855-1859 en 1860-1863). Vanaf 1842 was er een regeling tussen Curaçao en het huidige Venezuela dat slaafgemaakten die van het eiland waren gevlucht en aan het vasteland aankwamen aan Curaçao uitgeleverd zouden worden. Dit kan grote invloed hebben gehad op het 'weglooptgedrag' van slaafgemaakten. Deze regeling bleef in stand tot in 1854 de slavernij in Venezuela afgeschaft werd.⁵⁸ Met de afschaffing van de slavernij daar, waren ook slaafgemaakten die vanuit andere gebieden aankwamen vrij als zij Venezuela bereikten.⁵⁹ Waar de afschaffing van de slavernij in Venezuela een ontvluchting wellicht gemakkelijker kon maken, werden er vanaf 1855 andere maatregelen ingesteld om ontvluchting te verhinderen. Aan alle schippers werd opgelegd om hun boten tussen zonsondergang en zonsopkomst op te hangen.⁶⁰ Op deze manier hoopte het koloniale bestuur het stelen van boten door slaafgemaakten te bemoeilijken. De laatste periode is in twee categorieën gesplitst aangezien vanaf de jaren zestig de emancipatie op Curaçao in zicht kwam. Dit heeft wellicht impact gehad op het aantal slaafgemaakten dat probeerde het eiland te ontvluchten.

⁵⁷ In slechts 55 gevallen stond het geslacht in het weglloopregister. Met behulp van het slavenregister is dit aangevuld tot 1535. In 97 gevallen is de koppeling met het slavenregister niet geslaagd en staat het geslacht in het weglloopregister niet vermeld. In 78 van deze gevallen is op basis van de naam van de slaafgemaakte met genoeg zekerheid te zeggen wat het geslacht was om dit aan te vullen. Hiermee blijven 19 personen over van wie het geslacht onbekend is.

⁵⁸ Renkema, *Het Curaçaose plantagebedrijf*, 120.

⁵⁹ Wim Klooster, 'The rising expectations of free and enslaved blacks in the Greater Caribbean', in: Wim Klooster & Gert Oostindie eds., *Curaçao in the Age of Revolutions, 1795-1800* (Brill 2011) 57-74, aldaar 68.

⁶⁰ Verslag van het beheer en den staat der kolonien over 1854, Overheid.nl, Tweede Kamer der Staten-Generaal, inv.nr. CV-20, f. 855.

De groeps grootte van weglopers is gebaseerd op het aantal slaafgemaakten dat door dezelfde eigenaar op dezelfde datum werd geregistreerd als weggelopen. Dit is gecorrigeerd wanneer uit een specifiek genoemde weglooptdatum bleek dat de slaafgemaakten niet op dezelfde dag weglieden. In de logistische regressie is een onderscheid gemaakt tussen of men alleen of in een groep weglied. Met een grotere groep was het wellicht gemakkelijker om bijvoorbeeld een bootje te bemachtigen, maar met een groep was het moeilijker om onder de radar te blijven. De grootste groep die werd opgenomen in het weglooptregister bestond uit dertien personen.

Het aantal medeslaafgemaakten en aantal (voormalige eigenaren) is op dezelfde wijze bepaald als hierboven. Waarschijnlijk hadden slaafgemaakten met een kleinere aantal medeslaafgemaakten een hechtere band onderling, wat de kans op permanent verdwijnen verkleinde. Daarnaast had de eigenaar waarschijnlijk beter zicht op zo'n kleine groep, wat de kans groter maakte dat weggelopen slaafgemaakten gedwongen teruggebracht werden.

De locatie waarvandaan een slaafgemaakte was weggelopen is in vele gevallen vermeld. Bij plantages en dergelijke gaat het hier vaak om enkel een plantagenaam. De soort locatie (stad, plantage, tuin/savaan) van weggelopen zijn daarom bepaald aan de hand van Renkema.⁶¹ Hierbij is ervoor gekozen om de categorieën tuin en savaan samen te voegen, aangezien beide categorieën erg klein waren en het verschil tussen beide termen niet altijd even duidelijk bleek. In de gevallen dat er uit de genoemde locatie niet helder werd om wat voor soort locatie het ging en in de gevallen dat er niets vermeld werd, is dit aangemerkt als 'overig'.⁶²

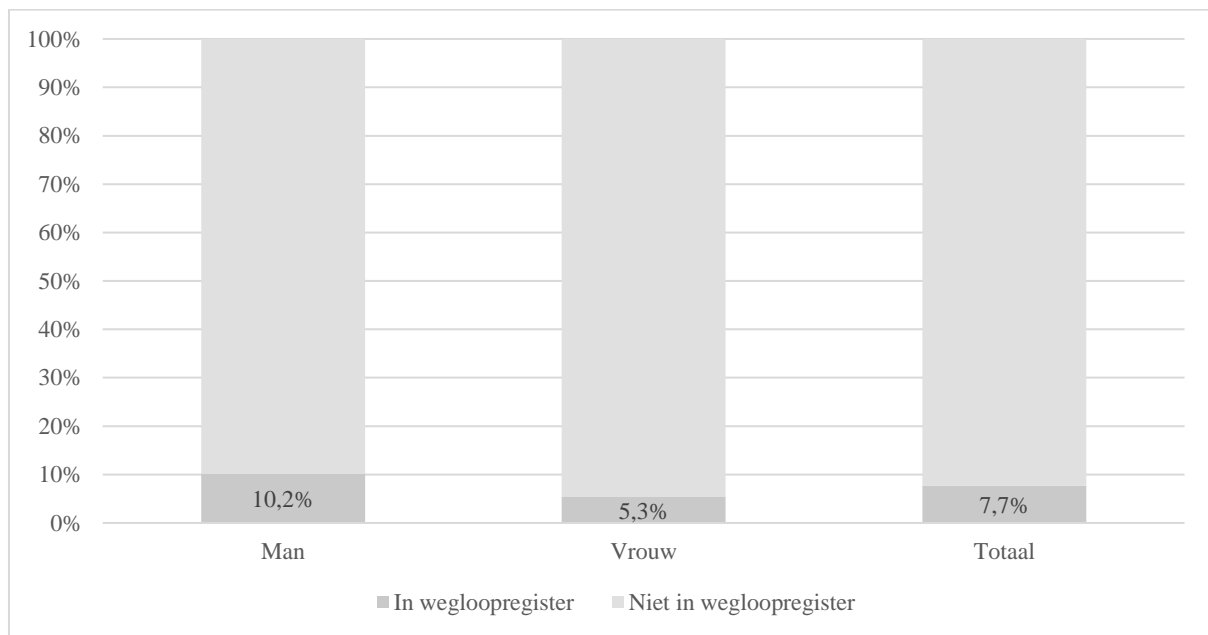
4. Resultaten

4.1. Slavenregister versus weglooptregister

Allereerst wordt gekeken naar welke eigenschappen de slaafgemaakten hadden die in het weglooptregister staan. Door het slavenregister te vergelijken met het weglooptregister is te zien dat hoewel er in totaal meer vrouwelijke slaafgemaakten op het eiland waren, er meer mannelijke slaafgemaakten 'weglieden' of als zodanig geregistreerd werden. Waar 10,2 procent van de mannen ooit weglied, deed 'slechts' 5,3 procent van de vrouwen dit. (Zie figuur 1). In totaal is 7,7 procent van de slaafgemaakten in het weglooptregister terug te vinden. Ook uit de steekproef over het jaar 1841 en 1855 (zie tabel 1) wordt duidelijk dat mannelijke slaafgemaakten beduidend vaker weglieden dan vrouwelijke slaafgemaakten.

⁶¹ Renkema, *Het Curaçaose plantagebedrijf*, 20, 327-331.

⁶² In 16 gevallen staat er niet genoeg informatie om op te maken om welke locatie het gaat. In 444 gevallen staat er niets vermeldt.

Figuur 1: percentage slaafgemaaktenpopulatie in weglouregister

Bron: Ongepubliceerde dataset van weglouregisters Curaçao (1837-1863); Van Galen et al, 'Curaçao Slave register Dataset Version 1.0'.

Wat betreft de leeftijd blijkt uit de logistische regressie dat deze variabele, los van interveniërende variabelen, een sterke invloed heeft op de kans dat een slaafgemaakte teruggevonden wordt in het weglouregister. Slaafgemaakten in de referentiecategorie van 18- tot 34-jarigen hadden de meeste kans om weg te lopen en in het weglouregister opgenomen te worden. Kinderen onder de 12 liepen ten opzichte van deze categorie heel veel minder snel weg. Ook de kinderen tussen de 12 en de 18 liepen sterk significant minder snel weg dan de slaafgemaakten in de referentiecategorie; al verlieten zij hun eigenaren een stuk vaker dan de jongste slaafgemaakten. Slaafgemaakten in de leeftijd 35 tot en met 49 liepen buiten de 18- tot en met 34-jarigen het snelst weg. De twee laatste categorieën: 50-59 en 60+ liepen significant veel minder snel weg dan slaafgemaakten in de 'werkbare' leeftijd.

Uit de logistische regressie blijkt dat de aanwezigheid van de moeder vrij veel invloed had op of een slaafgemaakte wegliep of niet. Wanneer de moeder een andere eigenaar had, of wanneer de moeder niet meer leefde, was de kans significant groter dat een slaafgemaakte in het weglouregister werd opgenomen dan wanneer de moeder wel aanwezig was.

Daarnaast wordt duidelijk dat naarmate een slaafgemaakte vaker wisselde van eigenaar de kans steeds groter werd dat hij of zij besloot weg te lopen. Uit de logistische regressie blijkt dat iemand die twee eigenaren had gehad, iets vaker in het weglouregister staat dan iemand die enkel één eigenaar had. Dit is borderline significant, dus zou nog aan het toeval toegeschreven kunnen worden. Wanneer iemand drie of vier eigenaren had gehad werd de kans aanzienlijk groter dat deze persoon wegliep, dit is ook sterk significant. Bij een aantal eigenaren van vijf of meer werd de kans nog groter; en ook dit blijkt zeer significant.

Verder komt uit de logistische regressie naar voren dat ook het aantal medeslaafgemaakten lichte invloed had op de keuze om weg te lopen of niet. Ten opzichte van de referentiecategorie van minder dan vijftien slaafgemaakten liepen personen met tussen de 15 en de 49 medeslaafgemaakten iets minder vaak weg. Personen met 50 tot en met 99 medeslaafgemaakten blijken nog minder snel weg te zijn gelopen. Mensen die met honderd of meer medeslaafgemaakten leefden, liepen ook minder weg dan de referentiecategorie; dit is echter niet significant, dus zou ook toevallig kunnen zijn. Opvallend genoeg lijken zij met 100 of meer medeslaafgemaakten daarentegen vaker te zijn weggelopen dan slaafgemaakten met 15-99 medeslaafgemaakten.

Tabel 1: logistische regressie over het ‘weglopen’ van slaafgemaakten in de jaren 1841 en 1857, Curaçao⁶³

	B	Exp(B)	Sig.
Geslacht			
Man	Ref.	Ref.	Ref.
Vrouw	-,911	,402	<,001
Leeftijd			
0-11 jaar	-2,642	,071	<,001
12-17 jaar	-,931	,394	<,001
18-34 jaar	Ref.	Ref.	Ref.
35-49 jaar	-,542	,582	,004
50-59 jaar	-1,459	,232	<,001
60+ jaar	-2,089	,124	<,001
Aanwezigheid moeder			
Moeder aanwezig	Ref.	Ref.	Ref.
Moeder afwezig	1,042	2,834	,005
Aantal (voormalige) eigenaren			
1 eigenaar	Ref.	Ref.	Ref.
2 (voormalige) eigenaren	,345	1,412	,065
3-4 (voormalige) eigenaren	1,172	3,228	<,001
5+ (voormalige) eigenaren	1,863	6,443	<,001
Aantal medeslaafgemaakten			
0-14	Ref.	Ref.	Ref.
15-49	-,362	,696	,038
50-99	-,497	,609	,025
100+	-,133	,875	,502
<i>Constante</i>	-3,345	,035	<,001

Bron: Ongepubliceerde dataset van wegloupresters Curaçao (1837-1863); Van Galen et al, ‘Curaçao Slave register Dataset Version 1.0’.

⁶³ De ‘onbekende’ categorieën zijn in deze tabel voor het overzicht weggelaten. In de bijlagen is in tabel 4 een volledige versie terug te vinden. Eveneens staan in de bijlagen de uitkomsten van de logistische regressie over de jaren 1841 en 1857 apart bijgevoegd in tabel 5. De regressies vertonen weinig verschillen.

4.2. Wegloopregister: ontvluchtingen

Van de 1613 registraties in het wegloopregister is van 948 bekend dat de slaafgemaakte weer terugkwam bij de eigenaar. In 323 van die gevallen staat specifiek vermeld dat zij ‘vanzelfs’ terugkeerden. Hieruit kan worden opgemaakt dat er in ieder geval enigszins sprake was van vrijwillige terugkomst en dus *petit marronage*. In slechts 85 gevallen wordt gemeld dat de slaafgemaakte is ‘opgevat’. Dit kon door de marechausee of de eigenaar zelf zijn, maar gebeurde ook door medeslaafgemaakten die de taak hadden weglopers te vangen.⁶⁴ In enkel twee gevallen werd de wegloper als overleden geregistreerd. Bij één hiervan staat er specifiek bij dat hij verdronken is. Mogelijk is dit gebeurd tijdens een poging het eiland te verlaten. Van 335 registraties is niet af te leiden of de slaafgemaakte ooit weer terugkeerde in slavernij. Ten behoeve van de regressie is deze groep gemarkeerd als ‘niet ontvlucht’. Wanneer zij wel ontvlucht zouden zijn is de kans namelijk erg groot dat dit bij de borderellen zou zijn gebleken. Van 243 mensen is, na aanvulling met behulp van de borderellen, bekend dat zij Curaçao verlieten, of zich zodanig goed verborgen hielden dat de eigenaar dacht dat zij het eiland verlaten hadden. Zij zullen *grand marronage* voor ogen hebben gehad en zijn gemarkeerd als ‘ontvlucht’. Met behulp van een logistische regressie wordt gepoogd om te achterhalen welke variabelen de meeste invloed hadden op de uitkomst van ‘ontvlucht’. In tabel 2 is het aantal registraties per variabele zichtbaar.

Tabel 2: aantal registraties per variabele van weggelopen slaafgemaakten, Curaçao 1837-1839

	Aantal	Percentage van totaal aantal registraties in wegloopregister		Totaalpopulatie slaafgemaakten ⁶⁵
Uitkomst wegloopregistratie				
Ontvlucht	243	15,1%	} 84,9%	
Teruggekeerd	948	58,8%		
Opgevat	85	5,3%		
Overleden	2	0,1%		
Onbekend	335	20,8%		
Geslacht				
Man	992	61,5%		6.258
Vrouw	602	37,3%		6.800
Onbekend	19	1,2%		
Leeftijd				
0-11 jaar	77	4,8%		
12-17 jaar	189	11,7%		
18-34 jaar	916	56,8%		
35-49 jaar	219	13,6%		
50-59 jaar	108	6,7%		

⁶⁴ Ongepubliceerde dataset van wegloopregisters Curaçao (1837-1863); Alex van Stipriaan, ‘De ijzeren vuist wordt gehandschoend’, *Surinaams contrast: Roofbouw en overleven in een Caraïbische plantagekolonie, 1750-1863* 13 (Brill 1993) 369-407, aldaar 381.

⁶⁵ Aangezien het hier gaat over het aantal registraties in het wegloopregister en sommige personen meerdere malen geregistreerd zijn, kan er niets gezegd worden over het percentage weglopers tegenover de totaalpopulatie. De gegevens over de totaalpopulatie staan hier weergegeven als indicatie.

60+ jaar	54	3,3%	
Onbekend	50	3,1%	
Jaar			
1837-1841	271	16,8%	7.443
1842-1854	364	22,6%	10.566
1855-1859	723	44,8%	8.708
1860-1863	255	15,8%	8.090
Maand			
Januari	106	6,6%	
Februari	122	7,6%	
Maart	93	5,8%	
April	98	6,1%	
Mei	106	6,6%	
Juni	140	8,7%	
Juli	183	11,3%	
Augustus	179	11,1%	
September	116	7,2%	
Oktober	193	12,0%	
November	156	9,7%	
December	100	6,2%	
Onbekend	21	1,3%	
Aantal medeslaafgemaakten			
0-14	697	43,2%	
15-49	358	22,2%	
50-99	169	10,5%	
100+	231	14,3%	
Onbekend	158	9,8%	
Groeps grootte			
Alleen	1180	73,2%	
Groep	433	26,8%	
Aantal voormalige eigenaren			
1	698	43,3%	
2	355	22,0%	
3 of 4	361	22,4%	
5+	97	6,0%	
Onbekend	102	6,3%	
Locatie			
Stad	609	37,8%	
Plantage	514	31,9%	
Tuin of savaan	28	1,7%	
Buitenland	2	0,1%	
Overig	465	28,8%	
District			
Stadsdistrict	609	37,8%	3114*
Westdivisie 1	45	2,8%	967*
Westdivisie 2	35	2,7%	416*
Westdivisie 3	44	2,2%	320*
Middendivisie 1	25	1,5%	284*
Middendivisie 2	72	6,3%	505*

Oostdivisie 1	72	4,5%	363*
Oostdivisie 2	78	4,8%	318*
Oostdivisie 3	133	8,25	339*
Overig	471	29,2%	-

Noot: De gegevens gemarkeerd met een asterisk(*) betreffen enkel het aantal slaafgemaakten geregistreerd in de borderellen in het jaar 1863.

Bron: Ongepubliceerde dataset van weglloopregisters Curaçao (1837-1863); Van Galen et al, 'Curaçao Slave register Dataset Version 1.0'; Renkema, *Het Curaçaose plantagebedrijf*, 121, 340-343.

4.2.1. Demografische eigenschappen

Allereerst wordt onderzocht hoeveel invloed het geslacht en de leeftijd van een slaafgemaakte had op de uitkomst van de weglloopregistratie. In het weglloopregister staan aanzienlijk meer mannen dan vrouwen geregistreerd, zoals zichtbaar in tabel 2. Uit de logistische regressie (zie tabel 3) blijkt dat van de personen geregistreerd in het weglloopregister, de mannen daarnaast significant vaker permanent weg bleven dan vrouwen.

Bij de leeftijd is 18-34 jaar als referentie genomen, aangezien deze leeftijdscategorie in veel verschillende gebieden het vaakst leek te ontvluchten.⁶⁶ Door de leeftijd 0-11 daarmee te vergelijken wordt duidelijk dat zij significant minder snel het eiland verlieten. Ook de groep van 12- tot 17-jarigen blijkt iets minder vaker geregistreerd te zijn als ontvlucht, dit is echter minder significant. Het verschil tussen de referentiecategorie en de leeftijd van 35-49 is heel klein, al lijkt de oudere groep iets minder te ontvluchten; dit is echter helemaal niet significant. Het zou dus kunnen dat er in werkelijkheid weinig verschil zat tussen deze twee groepen. Mensen in de leeftijd van 50-59 ontvluchtten daarentegen significant minder dan de 18- tot 34-jarigen. Over de leeftijdscategorie van 60-plussers is weinig te zeggen, aangezien de uitkomst hiervan totaal niet significant is.

Tabel 3: logistische regressie van eigenschappen ontvluchtte slaafgemaakten, Curaçao 1837-1863⁶⁷

	B	Exp(B)	Sig.
Geslacht			
Man	Ref.	Ref.	Ref.
Vrouw	-1,388	,250	<,001
Leeftijd			
0-11 jaar	-2,761	,063	<,001
12-17 jaar	-,337	,714	,206
18-34 jaar	Ref.	Ref.	Ref.

⁶⁶ Zie: Philip Morgan, 'Colonial South Carolina runaways: their significance for slave culture', in Gad Heuman ed., *Out of the house of bondage: Runaways, resistance and marronage in Africa and the New World* (Londen; Totowa 1986) 57-78, aldaar 72; David Geggus, 'On the eve of the Haitian revolution: slave runaways in Saint Domingue in the year 1790', in Gad Heuman ed., *Out of the house of bondage: Runaways, resistance and marronage in Africa and the New World* (Londen; Totowa 1986) 112-128, aldaar 124; Gad Heuman, 'Runaway slaves in nineteenth-century Barbados', in idem ed., *Out of the house of bondage: Runaways, resistance and marronage in Africa and the New World* (Londen; Totowa 1986) 95-111, aldaar 98; Handler, 'Escaping slavery', 208.

⁶⁷ De 'onbekende' categorieën zijn in deze tabel voor het overzicht weggelaten. In de bijlagen is in tabel 6 een volledige versie terug te vinden.

35-49 jaar	-,125	,883	,620
50-59 jaar	-,991	,371	,048
60+ jaar	,282	1,325	,563
Jaar			
1837-1841	Ref.	Ref.	Ref.
1842-1854	-1,338	,262	,010
1855-1859	1,516	4,552	<,001
1860-1863	1,626	5,085	<,001
Maand			
Januari	-1,113	,329	,009
Februari	-1,570	,208	<,001
Maart	-1,030	,357	,031
April	-,830	,436	,080
Mei	-1,633	,195	,002
Juni	-,660	,517	,055
Juli	-,525	,592	,091
Augustus	-,047	,954	,874
September	-,196	,822	,587
Oktober	Ref.	Ref.	Ref.
November	-,766	,465	,018
December	-,658	,518	,109
Aantal (voormalige) eigenaren			
1	Ref.	Ref.	Ref.
2	-,333	,717	,124
3 of 4	-,959	,383	<,001
5+	-1,160	,314	,004
Aantal medeslaafgemaakten			
0-14	Ref.	Ref.	Ref.
15-49	-,305	,737	,172
50-99	,058	1,060	,833
100+	-,958	,384	<,001
Alleen of in groep weggelopen?			
Alleen	Ref.	Ref.	Ref.
Groep	,981	2,666	<,001
Wegloopplocatie			
Stad	Ref.	Ref.	Ref.
Plantage	-,597	,550	,011
Tuin/savaan	-,733	,480	,307
Constante	-1,184	,306	,002

Bron: Ongepubliceerde dataset van wegloopregisters Curaçao (1837-1863); Van Galen et al, 'Curaçao Slave register Dataset Version 1.0'.

4.2.2. Jaar en jaargetijde

Het jaar en het moment in het jaar waarin iemand wegliep, zou ook van invloed kunnen zijn op de uitkomst. Zoals in tabel 2 zichtbaar is, was 1855-1859 de periode met de grootste hoeveelheid registraties van weglopers. In deze periode waren er niet alleen meer weglopers dan in de jaren daarvoor, maar ook het procentuele aantal slaafgemaakten die permanent wegbleven schiet omhoog. Uit de logistische regressie (zie tabel 3) komt naar voren dat slaafgemaakten die tussen 1842 en 1854 wegliepen veel minder vaak Curaçao permanent verlieten dan in de periode daarvoor. Vanaf 1855, echter, staan gemiddeld significant meer slaafgemaakten als ontvlucht geregistreerd. In de periode vanaf 1860 nam dit zelfs nog iets meer toe.

Wat betreft de maand is in de regressie de maand oktober als referentie genomen, omdat deze maand meestal in het zaaiseizoen viel.⁶⁸ Daarnaast is dit de maand waarin de meeste slaafgemaakten wegliepen. Uit de regressie blijkt dat in geen enkele maand meer kans was dat een weggelopen slaafgemaakte het eiland verliet dan in de maand oktober. In de maanden januari, februari, maart, mei, en november verlieten slaafgemaakten significant minder snel Curaçao dan in oktober. Voor de maanden april, juni, juli en december geldt dit ook, maar is dit minder significant. Over de overige maanden is geen significant verschil vast te stellen.

4.2.3. Leefomstandigheden

De omstandigheden waarin een slaafgemaakte leefde hadden waarschijnlijk veel invloed op iemands keuze om weg te lopen en zeker op de keuze om niet weer terug te komen. Hoe vaak iemand wisselde van leefomgeving kan hier een grote rol in gespeeld hebben. Om hier een indicatie van te krijgen wordt gekeken naar het aantal eigenaren waaronder een slaafgemaakte ingeschreven heeft gestaan. Als referentiecategorie is gekozen voor de slaafgemaakten die ‘slechts’ een enkele eigenaar gehad hebben. In tabel 3 is zichtbaar dat ten opzichte van deze categorie, slaafgemaakten die één eigenaarswissel hadden ondergaan minder vaak Curaçao ontvluchtten. Deze uitkomst is borderline significant. De slaafgemaakten met drie of vier (voormalige) eigenaren lijken nog minder vaak permanent weg te zijn gebleven; dit is zeer significant. Voor de categorie van vijf of meer (voormalige) eigenaren geldt dat zij nog minder vaak het eiland blijken te verlaten. Ook dit is erg significant.

Over de invloed van de hoeveelheid medeslaafgemaakten zijn de resultaten iets minder zeker. Hierbij is de categorie van 0 tot 14 medeslaafgemaakten als referentie genomen. Uit de logistische regressie blijkt dat slaafgemaakten met een groter aantal medeslaafgemaakten, namelijk 15-49, minder kans hebben om in het weglööpregister geregistreerd als ontvlucht te staan dan slaafgemaakten uit de referentiecategorie; dit is echter niet erg significant. Over de categorie van 50-99 medeslaafgemaakten is weinig significant te zeggen. Van slaafgemaakten die honderd of meer medeslaafgemaakten hadden

⁶⁸ Renkema, *Het Curaçaose plantagebedrijf*, 113.

daarentegen, blijkt dat zij duidelijk significant minder vaak Curaçao ontvluchtten dan de referentiecategorie.

Terwijl de meeste slaafgemaakten in hun eentje wegliepen, kozen sommigen ervoor om met een groep medeslaafgemaakten tegelijkertijd te vertrekken. Bij de logistische regressie zijn zij die alleen wegliepen als referentie genomen. Uit tabel 3 blijkt dat de slaafgemaakten die in een groep wegliepen veel vaker permanent wegbleven dan zij die dat alleen deden. Dit is ook zeer significant.

Een laatste aspect dat invloed zou kunnen hebben op het wel of niet terugkeren van weggelopen slaafgemaakten is de locatie vanwaar zij vertrokken. De stad is hier gekozen als referentiecategorie. Uit de logistische regressie blijkt dat slaafgemaakten die vertrokken vanaf een plantage significant minder vaak het eiland verlieten dan zij die vertrokken vanuit de stad. Helaas zijn er niet voldoende gegevens over de tuin en savaan aanwezig om significante conclusies uit te trekken.

5. Discussie

5.1. Slavenregister versus wegliepregister

De logistische regressie biedt inzicht in welke variabelen invloed hadden op de keuze van slaafgemaakten om weg te lopen, ofwel tijdelijk, ofwel permanent. Eerst wordt besproken hoe verklaard kan worden welke slaafgemaakten überhaupt wegliepen. Daarna wordt gekeken naar welke slaafgemaakten terugkeerden en welke permanent wegbleven.

Allereerst blijkt uit de logistische regressie dat mannen veel vaker besloten weg te lopen dan vrouwen. Of in ieder geval, dat zij vaker terug te vinden zijn in het wegliepregister. Dit is een tendens die in vele gebieden te zien is.⁶⁹ Een eerste verklaring hiervoor zou kunnen zijn dat eigenaren sneller een mannelijke slaafgemaakte als weggelopen opgaven dan een vrouwelijke slaafgemaakte. Bijvoorbeeld omdat mannen over het algemeen zwaarder werk op de plantage konden verrichten, en dus meer ‘gemist’ werden. Daarnaast is uit analyses door andere historici gebleken dat in vele gevallen slaafgemaakten die een vak geleerd hadden vaker wegliepen.⁷⁰ Doordat zij gespecialiseerd waren reisden zij vaker, en dit zorgde voor een grotere mobiliteit. Over het algemeen leerden mannen vaker een vak dan vrouwen.⁷¹ Verder hadden veel vrouwen kinderen die zij niet achter wilden laten. Deze kinderen verkleinden de mobiliteit van vrouwen. Het was immers moeilijker om ongezien weg te komen met een baby of klein kind. Daarnaast bood slavernij een bepaalde mate van zekerheid van voedselvoorziening, waar vrouwen ten behoeve van hun kind voor zouden kunnen kiezen. Dit sluit aan bij de bevindingen van Roitman, die *familiarity* en *certainty* als grootste redenen aanvoert waarom mensen in slavernij bleven leven.⁷²

Wat betreft de leeftijd blijkt dat slaafgemaakten in de zogenaamde werkbare leeftijd van 18 tot en met 49 het vaakst geregistreerd werden als weggelopen. Hiervoor geldt net zoals bij het verschil

⁶⁹ Heuman, ‘Introduction’, 6; Rupert, ‘Marronage, manumission and maritime trade’, 364.

⁷⁰ Heuman, ‘Runaway slaves Barbados’, 103.

⁷¹ Heuman, ‘Introduction’, 6.

⁷² Roitman, ‘The price you pay’, 198.

tussen de mannen en de vrouwen, dat bij slaafgemaakten in deze leeftijdscategorie waarschijnlijk de motivatie om weg te lopen groter was omdat het werk erg zwaar kon zijn. Daarnaast werden ze waarschijnlijk eerder als weggelopen geregistreerd omdat hun werk het hardst nodig was en zij dus het meest gemist werden. Dat kinderen onder de twaalf jaar het minst vaak weglieden is niet verbazingwekkend, aangezien zij op zichzelf weinig mogelijkheden hadden om (buiten slavernij) voor zichzelf te zorgen. Slaafgemaakten boven de ‘werkbare’ leeftijd werden ook minder vaak geregistreerd in het weglouppregister. Zij hoefden over het algemeen minder hard te werken dus hadden minder pushfactoren, én de kans is groter dat een eigenaar een weggelopen slaafgemaakte boven de 50 niet in het weglouppregister liet registreren. Deze mensen konden namelijk minder werk verrichten, maar moesten nog wel onderhouden worden. Oude slaafgemaakten werden soms zelfs gemanumitteerd wanneer zij niet meer goed konden werken, zodat zij voor hun eigen onderhoud verantwoordelijk werden en de eigenaar geen geld meer kostten.⁷³

De aanwezigheid van de moeder van een slaafgemaakte had ook veel invloed op zijn of haar keuze om weg te lopen. Wanneer een slaafgemaakte ingeschreven stond onder dezelfde eigenaar als de moeder was de kans dat hij of zij besloot weg te lopen veel kleiner. Een groot gedeelte van de verklaring hiervoor kan zijn dat veel slaafgemaakten weglieden om hun moeder op te zoeken. Dit was uiteraard niet nodig wanneer zij al samen waren. Daarnaast zou de aanwezigheid van de moeder een reden kunnen zijn voor een slaafgemaakte om juist niet weg te lopen: *familiarity*.

Aangaande het aantal (voormalige) eigenaren van een slaafgemaakte wordt duidelijk dat naarmate een slaafgemaakte wisselde van eigenaar de kans steeds groter werd dat hij of zij besloot weg te lopen. Ook dit heeft uit te staan met *familiarity*. Wanneer een slaafgemaakte slechts een enkele eigenaar gehad had, was de kans veel groter dat hij of zij hier sterke banden had opgebouwd met medeslaafgemaakten. Als een slaafgemaakte daarentegen al meerdere malen was gewisseld van eigenaar, had diegene waarschijnlijk nog banden op andere plekken; wat de kans juist weer groter maakt dat diegene wegliep om vrienden of familie op te zoeken: *petit marronage*. Daarnaast waren de banden met de huidige omgeving en/of medeslaafgemaakten waarschijnlijk minder sterk, wat ook de kans op *grand marronage* tevens groter maakte.

Als laatste blijkt het aantal medeslaafgemaakten enige invloed te hebben gehad op de kans dat iemand wegliep. De bredere tendens is als volgt: hoe meer medeslaafgemaakten, hoe kleiner de kans dat iemand werd opgenomen in het weglouppregister. Dit kan wederom op twee wijzen verklaard worden. Ten eerste bood volgens Morgan een grotere groep medeslaafgemaakten meer kansen om hechte banden te vormen.⁷⁴ Zoals eerder genoemd kon deze *familiarity* een reden zijn om niet weg te lopen. Ten tweede zou het kunnen dat eigenaren met grotere aantallen slaafgemaakten minder snel de moeite namen om naar Willemstad te reizen en iemand die was weggelopen daadwerkelijk als weggelopen te registreren.

⁷³ Jessica Roitman, "'A mass of mestiezen, castiezen, and mulatten': Contending with color in the Netherlands Antilles, 1750–1850", *Atlantic Studies* 14:3 (2017) 399–417, aldaar 403; Renkema, *Het Curaçaose plantagebedrijf*, 132.

⁷⁴ Morgan, 'Colonial South Carolina runaways', 74.

5.2. Wegloopregister: ontvluchtingen

5.2.1. Demografische eigenschappen

Uit de logistische regressie blijkt dat mannen een veel grotere kans hadden om Curaçao te verlaten na registratie in het wegloopregister dan vrouwen dat hadden. Dit komt overeen met de conclusies van verschillende auteurs over andere eilanden in de Cariben.⁷⁵ Dit kan op verschillende manieren verklaard worden. Ten eerste hadden vrouwen niet de mogelijkheid om als matroos aan boord van een schip te gaan.⁷⁶ Met een groot schip het eiland verlaten werd daarmee erg bemoeilijkt. Daarnaast hadden mannen waarschijnlijk meer vaardigheden aangaande zeevaart en konden zij daardoor gemakkelijker zelf in een boot(je) het eiland verlaten. Dit ziet Hall ook terug op de Deense eilanden. Verder kon zwangerschap bij vrouwen tot verminderde mobiliteit leiden.⁷⁷

Ten tweede mogen de motieven voor het weggelopen niet vergeten worden. Wellicht hadden vrouwen minder vaak de intentie om het eiland te verlaten en hadden zij *petit marronage* voor ogen. Voor vrouwen die kinderen hadden, konden de kinderen een reden zijn om op het eiland te blijven en vrijwillig weer terug te keren naar de eigenaar. Ook hier is Roitmans *familiarity* van toepassing als een van de belangrijkste redenen om niet uit slavernij te ontvluchten.⁷⁸ Dit volgt ook uit het feit dat er regelmatig vrouwen met een baby of jong kind in het wegloopregister geregistreerd staan.⁷⁹ Wanneer moeders van jonge kinderen wel wegliepen wilden zij hun kinderen niet achterlaten en namen zij hen mee. Ook dit komt overeen met wat Heuman ziet in andere gebieden.⁸⁰ Mannelijke slaafgemaakten lijken minder sterke banden met familie te hebben gehad, en zullen dus ook minder beïnvloed zijn door *familiarity*. Er werden dan ook zelden mannen die een jong kind bij zich hadden als weggelopen geregistreerd.⁸¹ Een derde reden dat mannen vaker uit slavernij ontvluchtten is dat zij over het algemeen zwaarder werk moesten verrichten op de plantages en zoutpannen. Daarnaast was voor vrouwen de kans op manumissies veel groter, dus zij hadden een kans op vrijheid zonder te ontvluchtten.⁸²

Aangaande de leeftijd blijkt dat de referentiecategorie 0-11 de minste kans hadden om geregistreerd te worden als eiland verlaten. Dit is niet verbazingwekkend, want jonge kinderen hadden op zichzelf geen of minder mogelijkheid om te ontvluchten. Verder werd eerder duidelijk dat moeders met jonge kinderen vaak weer terugkeerden naar hun eigenaar. Ook de kinderen tussen de 12 en 17 jaar oud keren vaker weer terug. Voor hen geldt tevens dat hun mobiliteit niet erg groot zal zijn geweest. Dat slaafgemaakten in de leeftijd tussen 18 en 34 het vaakst het eiland verlieten is om te beginnen te

⁷⁵ Morgan, 'Colonial South Carolina runaways', 67; Heuman, 'Runaway slaves Barbados', 103.

⁷⁶ Klooster, 'Subordinate but proud', 289-290.

⁷⁷ Hall, 'Maritime maroons', 479-480.

⁷⁸ Roitman, 'The price you pay', 198.

⁷⁹ In totaal staan er 29 registraties van een moeder met een jong kind in het wegloopregister. Hiervan hebben negentien moeders één kind bij zich, acht moeders twee kinderen, en twee moeders drie kinderen.

⁸⁰ Heuman, 'Introduction', 6.

⁸¹ Morgan, 'Colonial South Carolina runaways', 77; De vaders van kinderen werden niet als zodanig genoteerd in het wegloopregister van Curaçao. Op basis van de leeftijden zullen hooguit drie vaders met hun kind zijn geregistreerd in het wegloopregister.

⁸² Jordaan, *Slavernij & vrijheid op Curaçao*, 95.

verklaren doordat mensen op die leeftijd meestal fysiek het meest gezond en mobiel waren. Dit betekent niet alleen dat zij meer kans hadden om een oversteek te overleven, maar ook dat zij vaak het zwaarste werk op de plantages moesten uitvoeren. Dit zou een extra motivatie kunnen zijn om het eiland te verlaten. Hetzelfde geldt voor de slaafgemaakten tussen 35 en 49 jaar oud; zij behoorden ook nog tot de ‘werkbare’ leeftijd. Slaafgemaakten tussen de 50 en de 59 verlieten Curaçao duidelijk minder. Zij zullen dan ook minder mobiel geweest zijn, en minder grote motivatie hebben gehad omdat zij het zwaarste werk op de plantage niet meer hoefden uit te voeren. De categorie 60-plus daarentegen, ontvluchtte beduidend vaker permanent. Een verklaring hiervoor zou kunnen zijn dat eigenaren niet hun best deden om hen weer terug te halen naar de plantage, aangezien zij toch niet meer hard konden werken.

5.2.2. Jaar en jaargetijde

De resultaten over de invloed van het jaar van weggelopen zijn goed te verklaren. Er is duidelijk zichtbaar dat ten opzichte van 1837 tot 1841 in de periode 1842 tot 1854 veel minder slaafgemaakten geregistreerd werden als ontvlucht. Dit is precies de periode waarin de regeling bestond tussen Curaçao en Venezuela dat weggelopen slaafgemaakten die in Venezuela landden, teruggebracht zouden worden naar Curaçao.⁸³ Uit het register blijkt niet of dit ook op grote schaal gebeurd is, maar de kans is groot dat door deze regeling veel minder slaafgemaakten een poging deden om Venezuela te bereiken. Ook pre-1842 was vrijheid niet zeker wanneer Venezuela bereikt was. Er zijn namelijk gevallen in de achttiende eeuw bekend waarin eigenaren afgevaardigden stuurden om hun slaafgemaakten weer terug te halen.⁸⁴ Toch lijkt dit op kleinere schaal te zijn gebeurd dan de uitlevering vanaf 1842.

Vanaf het moment dat de slavernij in Venezuela werd afgeschaft (in 1854) is zichtbaar dat veel meer slaafgemaakten Curaçao verlieten. Dit betekende namelijk dat er voor hen mogelijkheden buiten slavernij bestonden, die makkelijker bereikbaar waren dan voorheen. Dit perspectief op vrijheid zal ervoor gezorgd hebben dat meer slaafgemaakten een poging deden tot *grand marronage*. Van de regeling over het bergen van vaartuigen is geen significante impact terug te vinden. De weggelopen slaafgemaakten zagen blijkbaar nog genoeg mogelijkheden tot het verkrijgen van een boot. Uit de regeringsverslagen blijkt niet in hoeverre deze maatregel ook daadwerkelijk nageleefd werd. De kans bestaat dat het aantal ontvluchtingen nog hoger zou zijn geweest indien deze regeling niet ingesteld was. Het kleine verschil tussen de perioden 1855-1859 en 1860-1863 valt te verklaren doordat eigenaren zo dicht bij de emancipatie minder hun best deden om hun slaafgemaakten terug te halen; zij zouden immers op 1 juli 1863 toch worden vrijverklaard. Clarence Smith zag in Zuid-Angola tevens een duidelijke vermeerdering van ‘weglopers’ in de jaren voordat de emancipatie verwacht werd.⁸⁵ Dat eigenaren inderdaad minder vaak hun slaafgemaakten opspoorden, blijkt ook uit het feit dat vlak voor

⁸³ Renkema, *Het Curaçaose plantagebedrijf*, 120.

⁸⁴ Rupert, ‘Marronage, manumission and maritime trade’, 367.

⁸⁵ W.G. Clarence-Smith, ‘Runaway slaves and social bandits in Southern Angola, 1875-1913’, in Gad Heuman ed., *Out of the house of bondage: Runaways, resistance and marronage in Africa and the New World* (Londen; Totowa 1986) 23-36, aldaar 31; Heuman, ‘Introduction’, 6.

de emancipatie slechts vier procent van de ontsnapten werd ‘opgevat’. Terwijl in de periode 1855-1859 bijna 6,5 procent als ‘opgevat’ geregistreerd werd.

Terwijl in North Carolina⁸⁶ vooral in het oogstseizoen veel slaafgemaakten weglieden en op Barbados⁸⁷ juist in de maanden na het oogstseizoen, lijkt het dat op Curaçao juist in het zaaiseizoen de meeste slaafgemaakten weglieden én daarnaast het hoogste percentage niet meer terugkeerde. Dit had wellicht te maken met de verschillende soorten werkzaamheden die men uitvoerde in de verschillende gebieden. Uiteraard gold dit voornamelijk voor de slaafgemaakten die op de plantages werkten, en niet voor hen die in de stad verbleven. Op de Curaçaose plantages werd in het zaaiseizoen veel met de sjap gewerkt.⁸⁸ Dit was zeer zwaar werk en kan een reden geweest zijn voor slaafgemaakten om tijdelijk of permanent weg te lopen, en zo het zware werk te vermijden. Want zoals Renkema vermeldt: ‘De periode september/oktober tot november/december was voor de slaven het drukst want in deze maanden moesten ze vrijwel dag in dag uit de sjap hanteren. Algemeen werd dit beschouwd als het zwaarste werk dat op de plantage voorkwam.’⁸⁹

In maart werd de mais geoogst. Bij de oogst hielpen ‘alle slaven die maar enigszins konden werken’ mee.⁹⁰ Het oogsten van mais was minder zwaar dan het zaaien. Dat iedereen moest helpen wordt gereflecteerd in het aantal weglopers in die maand, dit zijn er duidelijk minder dan in voorgaande maanden. Wellicht werd men beter in de gaten gehouden, of voelden slaafgemaakten met het vooruitzicht op vers voedsel in deze periode daadwerkelijk minder de behoefte om de plantage te verlaten. Het percentage van de weglopers in maart die permanent het eiland verlieten is echter wel bijna gelijk aan het gemiddelde, namelijk 12,2%. De maand waarin volgens de logistische regressie de minste kans was dat een slaafgemaakte werd geregistreerd als ‘permanent ontvlucht’ is de maand mei. Dit is in een periode buiten het zaai- en oogstseizoen, dus de werkzaamheden waren in deze periode minder zwaar. Daarnaast was er pas geoogst dus was er meer zekerheid van voedselvoorziening: *certainty*.

5.2.3. Leefomstandigheden

De resultaten over het aantal eigenaren dat een slaafgemaakte had zijn anders dan verwacht. Waar aangenomen werd dat een groter aantal eigenaarwissels de hoeveelheid permanente ontvluchtingen zou vergroten, aangezien zij minder gebonden waren aan een locatie, lijkt het omgekeerde waar te zijn. Desondanks is dit alsnog te verklaren. Een groter aantal eigenaarwissels maakt de kans groter dat een slaafgemaakte vrienden of familie had die zich ergens anders bevond. Dit maakte dat deze slaafgemaakten vaker tijdelijk hun eigenaar verlieten, om deze familie en vrienden op te zoeken. Slaafgemaakten die nooit van eigenaar gewisseld waren, kenden waarschijnlijk minder mensen buiten

⁸⁶ Marvin L. Michael Kay en Lorin Lee Cary, ‘“They are indeed the constant plague of their tyrants”: slave defence of a moral economy in colonial North Carolina, 1748-1772’, in Gad Heuman ed., *Out of the house of bondage: Runaways, resistance and marronage in Africa and the New World* (Londen; Totowa 1986) 37-56, aldaar 47.

⁸⁷ Heuman, ‘Runaway slaves Barbados’, 102.

⁸⁸ Renkema, *Het Curaçaose plantagebedrijf*, 135.

⁸⁹ Ibidem, 114.

⁹⁰ Ibidem, 115.

de kringen, en verlieten zodoende ook minder snel tijdelijk hun eigenaar in de vorm van *petit marronage*. Wanneer wij hen wel tegenkomen in de wegloopregisters is de kans dus groter dat zij wegliepen uit een wens naar daadwerkelijke vrijheid buiten slavernij, oftewel *grand marronage*.

Aangaande het aantal medeslaafgemaakten kan gesteld worden dat een groter aantal medeslaafgemaakten de kans verkleinde dat iemand koos voor *grand marronage* én hier succesvol in was. Dit kan wederom verklaard worden door Morgans constatering dat een groter aantal slaafgemaakten meer mogelijkheden bood om hechte netwerken te vormen op een plantage. Deze hechte netwerken vergrootten het gevoel van *familiarity* en maakten de kans groter dat een slaafgemaakte ervoor koos om weer terug te keren naar de eigenaar.⁹¹ De hypothese dat eigenaren met grotere aantallen slaafgemaakten over het algemeen hun slaafgemaakten minder goed behandelden en dat deze slaafgemaakten juist vaker permanent wegbleven is hiermee verworpen.

Uit de logistische regressie blijkt dat slaafgemaakten die in een groep wegliepen veel minder vaak terugkwamen dan zij die alleen wegliepen. Dit is op verschillende manieren te verklaren. Ten eerste kan de intentie hier invloed op hebben. Iemand die van tevoren wist dat het weglopen tijdelijk zou zijn, en *petit marronage* voor ogen had, nam waarschijnlijk niet de moeite om dit te organiseren met anderen. Daarnaast zou het kunnen dat diegene geen hechte banden had op de weglooplocatie en juist wegliep om familie of vrienden te bezoeken. Iemand die van plan was om weg te lopen en nooit meer terug te komen daarentegen, zal dit waarschijnlijk goed gepland hebben. Verder zullen zij zelf ook geweten hebben dat de kansen om zonder gezelschap de zee te overbruggen niet erg groot waren.⁹² Dus zal men voor *grand marronage* waar mogelijk anderen meegevraagd hebben. Ten tweede kon de groepsgrootte invloed hebben op hoe succesvol een poging tot *grand marronage* was. Zoals eerder genoemd was de overtocht van Curaçao naar Venezuela een zware tocht; toch was dit de beste manier om vrijheid te verkrijgen. Deze tocht was makkelijker af te leggen met een groep dan als individu.

Wat betreft de locatie waarvandaan een slaafgemaakte wegliep blijkt uit de logistische regressie dat zij die uit de stad vertrokken veel meer kans hadden om geregistreerd te worden als ontvlucht dan zij die vanaf een plantage vertrokken. Dit kan verklaard worden door de mogelijkheden tot *grand marronage* die de stad bood ten opzichte van de plantage. In de stad konden slaafgemaakten proberen om op te gaan in de vrije zwarte gemeenschap en op die manier uit handen van hun eigenaar te blijven. Daarnaast was de toegang tot *maritime marronage* in de stad veel groter. Men kon immers in de haven van Willemstad proberen (ongezien) aan boord te gaan van een schip, of proberen er zelf met een bootje vandoor te gaan.⁹³

Ook tussen de plantages onderling zijn er grote verschillen te vinden wat betreft kans op ontvluchting. Dit is zichtbaar op onderstaand kaartje (figuur 2) waar het relatief aantal ontvluchtingen tussen de verschillende districten weergegeven wordt. Uit het kaartje blijkt dat meer dan 30 procent van

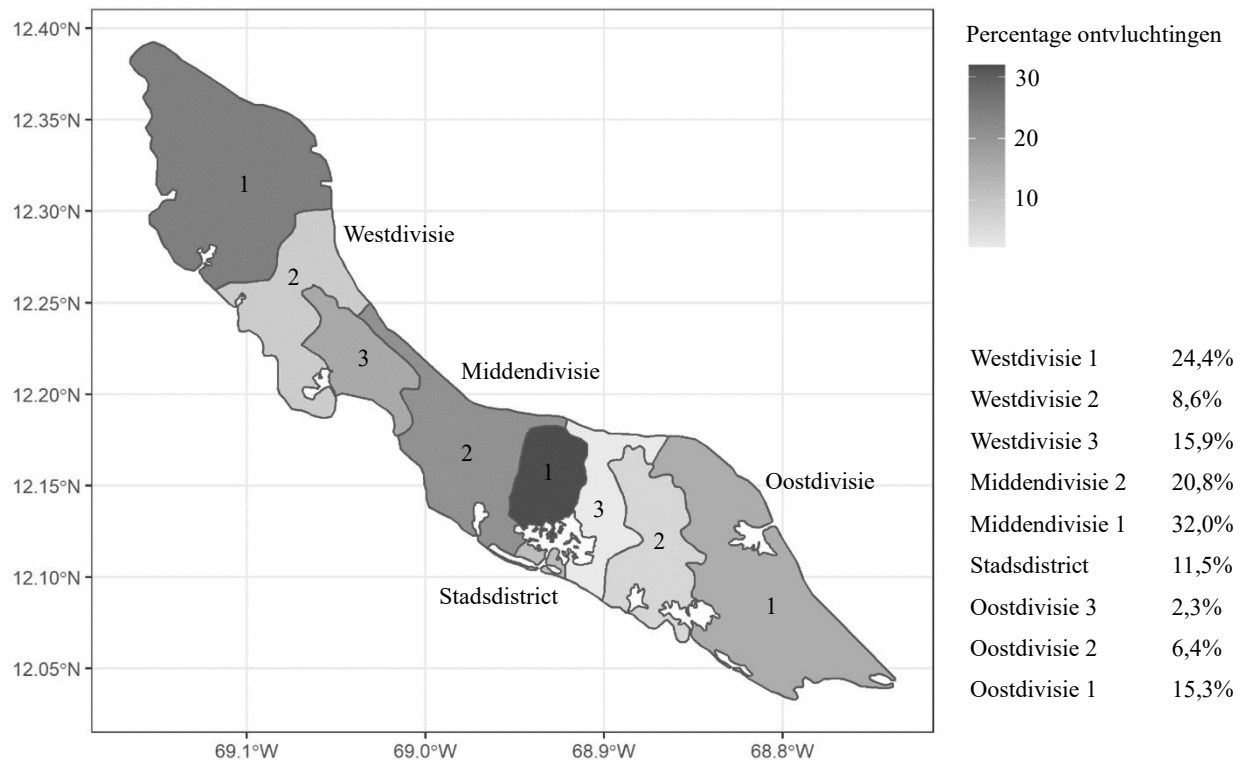
⁹¹ Morgan, 'Colonial South Carolina runaways', 74.

⁹² Singleton, 'Maritime marronage', 420.

⁹³ Jorjaan, *Slavernij & vrijheid op Curaçao*, 95.

de weglopers uit Middendivisie 1 het eiland ontvluchtte; tegenover slechts 2,3 procent van de weglopers uit Oostdivisie 3. Dit terwijl deze districten naast elkaar gelegen zijn. Verder zijn er ook geen grote verschillen tussen de plantages in deze districten bekend. Helaas zijn de verschillen tussen het weglopedrag van de districten niet verklaarbaar op basis van de aanwezige informatie.

Figuur 2: relatief aantal ontvluchtelingen per aantal weglloopregistraties, verdeeld per district, Curaçao 1837-1863

Bron: Ongepubliceerde dataset van weglloopregisters Curaçao (1837-1863); Van Galen et al, 'Curaçao Slave register Dataset Version 1.0'.

6. Conclusie

In het weglloopregister van Curaçao staan slaafgemaakten met allerlei verschillende eigenschappen geregistreerd. Door deze eigenschappen te vergelijken met de eigenschappen van slaafgemaakten in het slavenregister, zijn er een aantal algemene tendensen gedestilleerd wat betreft de motivatie en mogelijkheden van slaafgemaakten om weg te lopen.

De eigenschappen die het meeste invloed hadden op de registratie van een slaafgemaakte in het weglloopregister blijken de leeftijd en het aantal voormalige eigenaren te zijn. Slaafgemaakten in de zogenaamde 'werkbare' leeftijd komen veel vaker terug in het register; zoals ook in vele gebieden buiten Curaçao. Zij waren het meest mobiel en moesten het hardst werken. Daarnaast maakte een groter aantal voormalige eigenaren de kans veel groter dat iemand uit het slavenregister in het weglloopregister terecht kwam. Dit is informatie die nog niet uit andere bronnen naar voren is gekomen. Ook het geslacht en de

aanwezigheid van de moeder hadden enige invloed op het wegloupedrag. Mannen blijken op Curaçao, net zoals in vele andere gebieden, veel vaker weggelopen te zijn. Tevens komen slaafgemaakten waarvan de moeder afwezig was vaker terug in het wegloupedregister dan zij waarvan de moeder aanwezig was. Het aantal medeslaafgemaakten blijkt over het algemeen minder invloed te hebben gehad op ‘wegloupeddrag’.

Het wegloupedregister bood, anders dan eerder gebruikte bronnen, de mogelijkheid om gemakkelijker te kunnen differentiëren tussen *petit-* en *grand marronage*. Al met al blijkt dat deze beide vormen van marronage in groten getale voorkwamen op Curaçao. Al vond het overgrote gedeelte van de weggelopen slaafgemaakten diens weg weer terug naar diens eigenaar, voor een aanzienlijk aantal gold dat zij het eiland verlieten. Ook hierin zijn patronen aangetroffen die te maken hebben met motivatie en mogelijkheden.

Dit onderzoek concludeert dat hoofdzakelijk de demografische eigenschappen het verschil maakten tussen slaafgemaakten die permanent ontvluchtten en slaafgemaakten die weer in slavernij terugkeerden. Voornamelijk mannen in de werkbare leeftijd lijken vaker voor *grand marronage* te hebben gekozen. Zij hadden over het algemeen meer mobiliteit en hadden grotere motivatie aangezien zij zwaar werk moesten verrichtten. Slaafgemaakten buiten de werkbare leeftijd en vrouwen lijken daarentegen vaker voor *petit marronage* te hebben gekozen. Hierin speelden *familiarity* en *certainty* een grote rol. Ook het jaar en jaargetijde van weglopen had, in mindere mate, invloed op de uitkomst van een wegloupedregistratie. Slaafgemaakten die na de emancipatie van Venezuela wegliepen, hadden een veel grotere kans op ontvluchting. Tevens ontvluchtten slaafgemaakten vaker in de maand oktober en veel minder vaak in de maanden februari en mei. De leefomstandigheden lijken over het algemeen iets minder invloed te hebben gehad. Wel wordt duidelijk dat slaafgemaakten die minder eigenaren en minder medeslaafgemaakten hadden iets sneller ontvluchtten. Verder was de kans op ontvluchting in een groep het grootst en had men iets meer kans op ontvluchting wanneer men uit de stad wegliep dan wanneer men van een plantage of tuin kwam.

In verder onderzoek naar marronage op Curaçao zou bijvoorbeeld gekeken kunnen worden of demografische eigenschappen zoals leeftijd of geslacht van eigenaren ook invloed hadden op het wegloupeddrag van ‘hun’ slaafgemaakten. Tevens is het interessant om te onderzoeken of de herkomst van slaafgemaakten hier invloed op had. Hiernaast zou onderzocht kunnen worden of de slaafgemaakten die in de borderellen als ‘ontvlucht’ zijn geregistreerd maar niet in het wegloupedregister staan, andere eigenschappen hadden dan zij die wel in het wegloupedregister staan. Bovenal vereist het uiteenlopende wegloupeddrag tussen de verschillende districten nader onderzoek.

BibliografieSecundaire literatuur

- Blakely, Allison, 'Historical ties among Suriname, the Netherlands Antilles, Aruba, and the Netherlands', *Callaloo* 21:3 (1998) 472-478.
- Clarence-Smith, W.G., 'Runaway slaves and social bandits in Southern Angola, 1875-1913', in Gad Heuman ed., *Out of the house of bondage: Runaways, resistance and marronage in Africa and the New World* (Londen; Totowa 1986) 23-36.
- Debien, Gabriel, 'Le marronage aux Antilles Françaises au XVIIIe siècle', *Caribbean Studies* 6:3 (1966) 3-43.
- Diouf, Sylviane, *Slavery's exiles: the story of the American Maroons* (New York; Londen 2014).
- Geggus, David, 'On the eve of the Haitian revolution: slave runaways in Saint Domingue in the year 1790', in: Gad Heuman ed., *Out of the house of bondage: Runaways, resistance and marronage in Africa and the New World* (Londen; Totowa 1986) 112-128.
- Hall, Neville, 'Maritime maroons: 'grand marronage' from the Danish West Indies', *The William and Mary Quarterly* 42:4 (1985) 476-498.
- Handler, Jerome, 'Escaping slavery in a Caribbean plantation society: marronage in Barbados, 1650s-1830s', *NWIG: New West Indian Guide / Nieuwe West-Indische Gids* 71:3/4 (1997) 183-225.
- Heuman, Gad ed., *Out of the house of bondage: Runaways, resistance and marronage in Africa and the New World* (Londen; Totowa 1986).
- Heuman, Gad, 'Introduction', in idem ed., *Out of the house of bondage: Runaways, resistance and marronage in Africa and the New World* (Londen; Totowa 1986) 1-8.
- Heuman, Gad, 'Runaway slaves in nineteenth-century Barbados', in: idem ed., *Out of the house of bondage: Runaways, resistance and marronage in Africa and the New World* (Londen; Totowa 1986) 95-111.
- Jordaan, Han, *Slavernij & vrijheid op Curaçao: de dynamiek van een achttiende-eeuws Atlantisch handelsknooppunt* (Zutphen 2013).
- Kay, Marvin L. Michael en Lorin Lee Cary, "'They are indeed the constant plague of their tyrants": slave defence of a moral economy in colonial North Carolina, 1748-1772', in Gad Heuman ed., *Out of the house of bondage: Runaways, resistance and marronage in Africa and the New World* (Londen; Totowa 1986) 37-56.
- Klooster, Wim, 'Curaçao as a transit center to the Spanish main and the French West Indies', in: Gert Oostindie en Jessica Roitman eds., *Dutch Atlantic connections, 1680-1800: linking empires, bridging borders* (Brill 2014) 25-51.
- Klooster, Wim, 'The rising expectations of free and enslaved blacks in the Greater Caribbean', in: Wim Klooster & Gert Oostindie eds., *Curaçao in the Age of Revolutions, 1795-1800* (Brill 2011) 57-74.

- Klooster, Wim, 'Subordinate but proud: Curaçao's free blacks and mulattoes in the eighteenth century', *NWIG: New West Indian Guide / Nieuwe West-Indische Gids* 68:3/4 (1994) 283-300.
- McFarlane, Anthony, 'Cimarrones and palanques: runaways and resistance in colonial Colombia', in: Gad Heuman ed., *Out of the house of bondage: Runaways, resistance and marronage in Africa and the New World* (Londen; Totowa 1986) 131-151.
- Morgan, Philip, 'Colonial South Carolina runaways: their significance for slave culture', in Gad Heuman ed., *Out of the house of bondage: Runaways, resistance and marronage in Africa and the New World* (Londen; Totowa 1986) 57-78.
- Müller, Viola Franziska, 'Runaway slaves in antebellum Baltimore: An urban form of marronage?', *International Review of Social History* 65:S28 (2020) 169-195.
- Mullin, Gerald, *Flight and rebellion: slave resistance in eighteenth century Virginia* (New York 1972).
- Oostindie, Gert, 'Slave resistance, colour lines, and the impact of the French and Haitian revolutions in Curaçao', in: Gert Oostindie and Wim Klooster eds., *Curaçao in the Age of Revolutions, 1795-1800* (Brill 2011) 1-22.
- Oostindie, Gert en Bert Paasman, 'Dutch attitudes towards colonial empires, indigenous cultures, and slaves', *Eighteenth-Century Studies* 31:3 (1998) 349-355.
- Oostindie, Gert, *Het paradijs overzee: De 'Nederlandse' Caraïben en Nederland* (5^e druk; Leiden 2011).
- Oostindie, Gert, 'Same old song? Perspectives on slavery and slaves in Suriname and Curaçao', in: idem ed., *Fifty years later: Antislavery, capitalism and modernity in the Dutch orbit* (Pittsburgh 1995) 143-178.
- Renkema, Willem, *Het Curaçaose plantagebedrijf in de negentiende eeuw* (Zutphen 1981).
- Roitman, Jessica, '"A mass of mestiezen, castiezen, and mulatten": Contending with color in the Netherlands Antilles, 1750–1850', *Atlantic Studies* 14:3 (2017) 399-417.
- Roitman, Jessica, 'The price you pay: choosing family, friends, and familiarity over freedom in the Leeward Islands, 1835-1863', *Journal of Global Slavery* 1:2-3 (2016) 196-223.
- Rupert, Linda, 'Inter-colonial networks and revolutionary ferment in eighteenth-century Curaçao and Tierra Firme', in: Wim Klooster and Gert Oostindie eds., *Curaçao in the Age of Revolutions, 1795-1800* (Brill 2011) 75-96.
- Rupert, Linda, 'Marronage, manumission and maritime trade in the early modern Caribbean', *Slavery & Abolition* 30:3 (2009) 361-382.
- Rupert, Linda, 'Contraband trade and the shaping of colonial societies in Curaçao and Tierra Firme', *Itinerario* 30:3 (2006) 35-54.
- Sieben, Inge en Liesbeth Linssen, *Logistische regressie analyse: een handleiding* (2009).
- Singleton, Theresa en Jane Landers, 'Maritime marronage: archaeological, anthropological, and historical approaches', *Slavery & Abolition* 42:3 (2021) 419-427.
- Stipriaan, Alex van, 'De ijzeren vuist wordt gehandschoend', *Surinaams contrast: Roofbouw en overleven in een Caraïbische plantagekolonie, 1750-1863* 13 (Brill 1993) 369-407.

Primaire bronnen

Galen, Coen van, Björn Quanjer, Matthijs Kraijo, Els Langenfeld, Matthias Rosenbaum-Feldbrügge, Rick Mourits, Thunnis van Oort en Jan Kok, 'Curaçao Slave register Dataset Version 1.0', ISSH Dataverse, <https://datasets.iisg.amsterdam/>, <https://hdl.handle.net/10622/1OV0RM> (2023).

Ongepubliceerde dataset van wegloupregisters Curaçao WIC (1837-1863).

Bevolkingsstaten van Curaçao alsmede naamlijsten van plantages, tuinen en hun eigenaars, opgemaakt door de wijk- en districtmeesters, 1838-1845, Nationaal Archief Den Haag, Archieven van Curaçao, Bonaire en Aruba na 1828, 1.05.12.02, inv.nr. 172.

Privé-slaven Curaçao: eigenaren A-Z, Nationaal Archief Den Haag, Algemene Rekenkamer Comptabel beheer, 2.02.09.08, inv.nrs. 238-245.

Register van weggelopen, teruggekeerde en opgevatte slaven, 1837-1863, Nationaal Archief Curaçao, Archief Koloniale Overheid (CW-WiNAC-001), inv. 3 Hoofdambtenaar Arbeidszaken, inv.nr. 8.

Slavenregisters, 1839-1863, Nationaal Archief Curaçao, Archief Koloniale Overheid (CW-WiNAC-001), inv. 3 Hoofdambtenaar Arbeidszaken, inv.nrs. 53-60.

Verslag van het beheer en den staat der kolonien over 1851 (Curaçao en onderhoorigheden) (Regeringsverslag), 1853-1854, Overheid.nl, Tweede Kamer der Staten-Generaal, inv.nr. XXXVI-13.

Verslag van het beheer en den staat der kolonien over 1854, wat de West-Indien en de Kust van Guinea betreft (Verslag wegens Curaçao en onderhoorigheden), 1855-1856, Overheid.nl, Tweede Kamer der Staten-Generaal, inv.nr. CV-20.

Verslag van het beheer en den staat der kolonien over 1855 (Curaçao en onderhoorigheden) (Regeringsverslag), 1857-1858, Overheid.nl, Tweede Kamer der Staten-Generaal, inv.nr. LXVIII-29.

Bijlagen**Tabel 4: volledige versie logistische regressie over het ‘weglopen’ van slaafgemaakten in de jaren 1841 en 1857, Curaçao**

	B	Exp(B)	Sig.
Geslacht			
Man	Ref.	Ref.	Ref.
Vrouw	-,911	,402	<,001
Onbekend	-15,566	,000	,999
Leeftijd			
0-11 jaar	-2,642	,071	<,001
12-17 jaar	-,931	,394	<,001
18-34 jaar	Ref.	Ref.	Ref.
35-49 jaar	-,542	,582	,004
50-59 jaar	-1,459	,232	<,001
60+ jaar	-2,089	,124	<,001
Onbekend	-17,945	,000	,998
Aanwezigheid moeder			
Moeder aanwezig	Ref.	Ref.	Ref.
Moeder afwezig	1,042	2,834	,005
Onbekend	,115	1,122	,731
Aantal (voormalige) eigenaren			
1 eigenaar	Ref.	Ref.	Ref.
2 (voormalige) eigenaren	,345	1,412	,065
3-4 (voormalige) eigenaren	1,172	3,228	<,001
5+ (voormalige) eigenaren	1,863	6,443	<,001
Aantal medeslaafgemaakten			
0-14	Ref.	Ref.	Ref.
15-49	-,362	,696	,038
50-99	-,497	,609	,025
100+	-,133	,875	,502
<i>Constante</i>	-3,345	,035	<,001

Bron: Ongepubliceerde dataset van wegloupregisters Curaçao (1837-1863); Van Galen et al, ‘Curaçao Slave register Dataset Version 1.0’.

Tabel 5: logistische regressie over het ‘weglopen’ van slaafgemaakten, 1841 versus 1857, Curaçao

	1841			1857		
	B	Exp(B)	Sig.	B	Exp(B)	Sig.
Geslacht						
Man	Ref.	Ref.	Ref.	Ref.	Ref.	Ref.
Vrouw	-1,075	,278	<,001	-,890	,178	<,001
Onbekend	-15,874	19661,692	,999	-	-	-
Leeftijd						
0-11 jaar	-2,941	,699	<,001	-2,591	,493	<,001
12-17 jaar	-,866	,400	,030	-,960	,348	,006
18-34 jaar	Ref.	Ref.	Ref.	Ref.	Ref.	Ref.
35-49 jaar	-,321	,326	,325	-,661	,243	,006
50-59 jaar	-1,167	,607	,055	-1,760	,516	<,001
60+ jaar	-1,815	,731	,013	-2,167	,590	<,001
Onbekend	-17,119	40192,970	1,000	-18,075	8196,642	,998
Aanwezigheid moeder						
Moeder aanwezig	Ref.	Ref.	Ref.	Ref.	Ref.	Ref.
Moeder afwezig	-15,488	8900,257	,999	1,199	,393	,002
Onbekend	-,979	,957	,306	,328	,408	,421
Aantal (voormalige) eigenaren						
1 eigenaar	Ref.	Ref.	Ref.	Ref.	Ref.	Ref.
2 (voormalige) eigenaren	,174	,410	,671	,289	,229	,206
3-4 (voormalige) eigenaren	-	-	-	1,023	,213	<,001
5+ (voormalige) eigenaren	-	-	-	1,590	,329	<,001
Aantal medeslaafgemaakten						
0-14	Ref.	Ref.	Ref.	Ref.	Ref.	Ref.
15-49	-1,195	,406	,003	-,149	,201	,458
50-99	-,600	,354	,090	-,716	,311	,021
100+	-,525	,353	,137	-,060	,245	,807
Constante	-2,030	,989	,040	-3,345	,445	<,001

Bron: Ongepubliceerde dataset van wegloupresters Curaçao (1837-1863); Van Galen et al, ‘Curaçao Slave register Dataset Version 1.0’.

Tabel 6: volledige versie logistische regressie van eigenschappen ontvluchtte slaafgemaakten, Curaçao 1837-1863

	B	Exp(B)	Sig.
Geslacht			
Man	Ref.	Ref.	Ref.
Vrouw	-1,388	,250	<,001
Onbekend	-,466	,627	,595
Leeftijd			
0-11 jaar	-2,761	,063	<,001
12-17 jaar	-,337	,714	,206
18-34 jaar	Ref.	Ref.	Ref.
35-49 jaar	-,125	,883	,620
50-59 jaar	-,991	,371	,048
60+ jaar	,282	1,325	,563
Onbekend	-,216	,806	,730
Jaar			
1837-1841	Ref.	Ref.	Ref.
1842-1854	-1,338	,262	,010
1855-1859	1,516	4,552	<,001
1860-1863	1,626	5,085	<,001
Maand			
Januari	-1,113	,329	,009
Februari	-1,570	,208	<,001
Maart	-1,030	,357	,031
April	-,830	,436	,080
Mei	-1,633	,195	,002
Juni	-,660	,517	,055
Juli	-,525	,592	,091
Augustus	-,047	,954	,874
September	-,196	,822	,587
Oktober	Ref.	Ref.	Ref.
November	-,766	,465	,018
December	-,658	,518	,109
Onbekend	4,098	60,218	<,001
Aantal (voormalige) eigenaren			
1	Ref.	Ref.	Ref.
2	-,333	,717	,124
3 of 4	-,959	,383	<,001
5+	-1,160	,314	,004
Onbekend	17,895	59101692,247	,997
Aantal medeslaafgemaakten			
0-14	Ref.	Ref.	Ref.
15-49	-,305	,737	,172
50-99	,058	1,060	,833
100+	-,958	,384	<,001
Onbekend	-18,473	,000	,997
Alleen of in groep weggelopen?			

Alleen	Ref.	Ref.	Ref.
Groep	,981	2,666	<,001
Weglooplocatie			
Stad	Ref.	Ref.	Ref.
Plantage	-,597	,550	,011
Tuin/savaan	-,733	,480	,307
Onbekend	-,090	,914	,672
<i>Constante</i>	-1,223	,294	,002

Bron: Ongepubliceerde dataset van wegloopregisters Curaçao (1837-1863); Van Galen et al, 'Curaçao Slave register Dataset Version 1.0'.